

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA SARAJEVO

Odsjek za poslovno komuniciranje

Magistarski studij iz oblasti Komunikologije

MAGISTARSKI RAD
ULOGA MEDIJA U RATU

Kandidatkinja:

Nina Smajić

Broj indeksa:61/II-JBC-PR

Mentor:

Prof.dr. Irena Praskač-Salčin

Sarajevo, septembar 2021. godina

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA SARAJEVO
Odsjek za poslovno komuniciranje
Magistarski studij iz oblasti Komunikologije

MAGISTARSKI RAD
ULOGA MEDIJA U RATU

Kandidatkinja:

Nina Smajić

Broj indeksa: 61/II-JBC-PR

Mentor:

Prof.dr. Irena Praskač-Salčin

Sarajevo, septembar 2021. godina

SADRŽAJ:

Sadržaj.....	1
UVODNA RAZMATRANJA/PREDGOVOR.....	3
TEORIJSKO – METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA.....	4
1. Problem istraživanja.....	4
2. Predmet istraživanja.....	5
KATEGORIJALNO POJMOVNI SISTEM.....	6
1. Mediji.....	6
2. Masovni mediji.....	7
3. Komunikacija.....	7
4. Struktura medija.....	7
5. Javni servis.....	8
6. Profesionalni mediji.....	10
7. Etika u medijima.....	11
8. Sloboda medija.....	11
9. Minhenska deklaracija novinara.....	13
10. Deklaracija o dužnostima novinara.....	13
11. Deklaracija o pravima novinara.....	14
12. Propaganda.....	15
13. Spin doktori.....	16
CILJEVI ISTRAŽIVANJA.....	17
Naučni cilj istraživanja.....	17
Društveni cilj istraživanja.....	17
SISTEM HIPOTEZA.....	18
1. Generalne hipoteze.....	18
2. Posebne-pojedinačne hipoteze.....	19
RATNA PROPAGANDA.....	20
MEDIJI U SLUŽBI RATNE PROPAGANDE.....	20
1. Destrukcija sistema informisanja u vremenu agresije na BiH.....	20
NOVINARI RATNOHUŠKAČKE MAŠINERIJE OD 92 DO 95 GODINE.....	24
1. Odanici zločinačkog režima od 1992. do 1995. godine.....	24
2. Milijana Baletić.....	25
3. Risto Đogo.....	26
4. Rada Đokić.....	28

5. Smiljko Šagolj.....	29
6. Dragan Božanić.....	31
7. Dijana Čuljak.....	33
ISTINOM DO SLOBODE.....	34
1. Senad Hadžifejzović.....	34
2. Azra Sipović-Dubinji.....	35
3. Mladen Vuksanović.....	37
NOVINARI NA OPTUŽENIČKOJ KLUPI.....	38
1. Dan slobode medija u BiH 3 maj.....	40
STANJE MEDIJA U BOSNI I HERCEGOVINI.....	43
ANKETA SARAJEVO, MOSTAR I BANJA LUKA.....	44
ODNOS BH VLASTI PREMA MEDIJIMA.....	45
UVODENJE TELEVIZIJE NA HRVATSKOM U BOSNI I HERCEGOVINI.....	51
DOBA LAŽNIH INFORMACIJA.....	54
POLITIČARI I TAJKUNI DRŽE MEDIJE U LANCIMA.....	58
Politička angažovanost novinara u funkciji promocije određene ideologije.....	58
TRI JAVNA EMITERA POD OKRILJEM POLITIČKIH ELITA U BIH.....	63
1. Zakoni o javnom RTV sistemu i servisu.....	63
2. Zakon o slobodi pristupa informacijama.....	64
3. Zakon o zaštiti od klevete.....	64
GOVOR MRŽNJE U MEDIJIMA.....	66
KAZNE ZA GOVOR MRŽNJE U MEDIJIMA.....	68
NOVINARI U HAAGU?!.....	69
ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	71
POPIS KORIŠTENE LITERATURE I DRUGIH IZVORA.....	77
SKRAĆENICE.....	80

UVODNA RAZMATRANJA/PREDGOVOR

Ovaj istraživački rad baziran je na istraživanju medijskog djelovanja u Bosni i Hercegovini za vrijeme ratnih sukoba od 1992. do 1995. godine. Današnje vrijeme često se naziva vremenom vladavine medija. Klasični mediji: novine, radio i televizija imaju značajnu ulogu u konfliktnim i drugim ratnim okolnostima. Mediji su ti koji dopiru do najvećeg broja ljudi. U ovom slučaju to je i potvrđeno kroz ovaj rad.

Možemo reći da su mediji postali najutjecajnije posrednici u formiranju javnoga mišljenja, kao i općih interesa, vrijednosti i političkih stavova javnosti. Velika je odgovornost i uloga medija kao kanala koji dopiru do najvećeg broja ljudi i na koji se ljudi oslanjaju kako bi dobili informacije koje bi trebale biti objektivne, istinite i provjerene. Mediji imaju nezamjenjivu ulogu u pripremi javnosti za oružani sukob jer su upravo oni kanal kojim se političko i vojno rukovodstvo obraća javnosti argumentima za ratnu intervenciju.

Upravo u ovom radu susrest ćemo se sa počecima medijskog rata na području BiH, Hrvatske i Srbije u periodu 1992. do 1995. godine. Navest ćemo primjere koji su bili svakodnevnica prošlog rata na ovim područjima i pokazati koliko su mediji bili objektivni, a koliko služili širenju određenih, u tom periodu tako svojstvenih, ideologija.

Osvrnuli smo se na rad ratnih novinara: Milijane Baletić, Riste Đoge, Rade Đokić, Smiljka Šagolja, Dragana Božanića, Dijane Čuljak, Senada Hadžifejzovića, Azre Sipović-Dubinji i Mladena Vuksanovića.

TEORIJSKO - METODOLOŠKI OKVIR RADA

1. Problem istraživanja

Ovo istraživanje u cjelosti treba da potvrdi postavljenu tezu da u ratu najprije strada istina, a potom ljudi. Agresija na Bosnu i Hercegovinu je očigledan primjer.

Novinar u službi medija, medij u službi politike, a rat je takođe politika, htjeli to priznati ili ne, nerazrješiva enigma kraja 20 i početka 21 stoljeća unatoč svim moralnim zahtjevima i izgrađenim normama.

Rat je filozofski problem.¹ Najteži oblik društvenog poremećaja, iako ga teoretičari definiraju kao nastavak politike drugim sredstvima, on predstavlja izrazito slojevitu pojavu koja sa sobom nosi mnoštvo posebnih, specifičnih karakteristika ljudskih akcija koje su prilagođene njegovim funkcijama. Uz to rat je neumitni uzrok promjena u ljudskom ponašanju.

Zadatak ovog rada jeste pokušaj da se na primjeru minulog rata na prostoru bivše Jugoslavije posebno u Bosni i Hercegovini, makar dijelom ukaže na složen odnos i funkciju novinara u ratu koji je, kako se većina analitičara slaže, počeo kao rat medija ili naprosto rečeno “medijski rat”.

Osvrnut ćemo se samo na krupne etičke probleme koji su obilježili ovaj period: nesloboda, laž (ugroženost i strah), manipulacija, mit, zločin, represija, segregacija.

Koliko su novinari prije i za vrijeme rata u Bosni i Hercegovini doprinijeli zločinima svojim huškačkim tekstovima. Dvojba se povlači već dugo, počela je još za vrijeme rata, kada se javnost zgražavala nad novinarima koji su s TV ekrana, na radio stanicama, na novinskim

¹ Moseley, A (2002): *A Philosophy of War* Algora Publishing, New York, str. 5

stupcima poticali na ratne zločine. To su činili demonizirajući protivnika i opravdavajući sve, pa i ono najgore što im se treba napraviti.

2. Predmet istraživanja

Osnovni predmet ovog istraživanja jeste da se na primjeru minulog rata u Bosni i Hercegovini ukaže na složen odnos i funkciju novinara u ratu na koji je kako se većina analitičara slaže, medijski rat.

Koliko su novinari za vrijeme rata u Bosni i Hercegovini doprinijeli svojim tekstovima, svemu što se u realnosti dešavalo. Novinska riječ je bila ubojitija od metka, a žrtve nebrojene. Nijedan novinar nije optužen za ratni zločin, nijedan nije kažnjen, pa je čak i javna i društvena osuda dvojben, jer je uvijek bilo onih koji su umanjivali krivnju novinara pravdajući njihovo djelovanje ratnim uvjetima i patriotizmom.

Osnovna pitanja predmeta istraživanja:

- 1. Koji su principi ratne propagande?*
- 2. Da li su mediji bili glavno oružje ratne propaganda u Bosni i Hercegovini?*
- 3. Da li su mediji bili u službi rata?*
- 4. Kako etički kodeksi pripisuju pravila ratnog izvještavanja?*
- 5. Da li se novinarska odgovornost za učešće u zločinima tokom rata u Bosni i Hercegovini tretira u Haškom tribunalu?*

KATEGORIJALNO POJMOVNI SISTEM

Osnovni pojmovi koji se izvode iz ovog predmeta istraživanja su komunikacija, etika u medijima, masovni mediji, spin doktori, deklaracija o pravima i dužnostima novinara, deklaracija o pravima i obavezama novinara, mediji, profesionalni mediji, sloboda medija, struktura medija, propaganda, javni servis.

1. Mediji

Mediji² označavaju sredinu, prostor u kojem se neko nalazi, osobu koja je pod hipnotizerskim zahvatom i u konačnici neko od (tehničkih) sredstava za prenošenje komunikacija tj. određenih sadržaja publici. Već dugo vremena mediji nisu samo posrednici koji prenose neki sadržaj, već su zapravo oformili vlastitu socijalnu sredinu i postali dio našeg vlastitog okruženja.

Mediji kao jedan od kamena temeljaca modernog demokratskog društva, predstavljaju ključni element u konstituisanju javne sfere. Od njih se očekuje da služe javnom interesu, oni se ne izjednačavaju sa ostalim preduzećima već treba da ispunjavaju ciljeve od šireg i dugoročnijeg značaja za društvo u cjelini. Mediji se zbog toga smatraju odgovornim za ono što čine ili ne čine. Bez obzira kojim intezitetom i u kojoj mjeri, mediji obavljaju značajnu javnu ulogu i zbog toga trebaju dobiti određena prava i privilegije. Međutim, privilegije i prava bez obaveza i odgovornosti pretvorilo bi medije u tempiranu bombu, u latentne kršitelje ljudskih sloboda, za koje su se kroz historiju zdušno borili. Balansiranjem između prava i obaveza, mediji ispoljavaju svoju profesionalnu stranu.

² Lavić, S. (2014): **Leksikon socioloških pojmova**, Fakultet političkih nauka Sarajevo, Sarajevo, str. 448

2. *Masovni mediji*

Služe kao sistem za komunikaciju poruka i simbola široj javnosti, a njihova je funkcija da zabavljaju i informiraju te da upoznaju pojedince s vrijednostima, vjerovanjima i oblicima ponašanja koji će ih uključiti u strukturu nekog većeg društva.³

3. *Komunikacija*

Prema definiciji „, potiče od latinskih riječi comunis, ae, f. što znači zajednički, odnosno communicare-učiniti općim, uopćiti. Jednostavno rečeno-komunicirati znači priopćiti, biti u vezi, spajati. Prema jednoj od mnogobrojnih definicija grupa autora predvođena komunikologom Paulom Vaclavikom smatra da je komunikacija condition sine qua non ljudskog života i društvenog uređenja.⁴

U cilju istraživanja komunikacijskih procesa bh društvu definicija komunikacije shvatana je kao “nužni preduslov za svaki društveni sastav i osnovnim društvenim procesom” koji je dao kao rezultat različitih komunikacijskih procesa u bh društvu kao i njihovih uloga.

4. *Struktura medija*

Veoma je slična ostalim institucijskim strukturama, kako ističe Čomski, čiji je cilj proizvodnja intelektualne i poslovne elite koja će podržavati interese moćnih. Ovakav pogled na

³ Chomsky, N. (2002): **Mediji, propaganda i sistem**, Zagreb, str.1

⁴ Termiz, Dž., Arežina V., Milosavljević S. (2010): **Analitika medija**, Media Plan Institut, str. 15

medije svojstven je kritičarima političke stvarnosti i kapitalističke demokratije, a Noam Čomski je jedan od vodećih, ako ne i najznačajniji kritičar stanja u društvu.

Analizirajući tehnike proizvodnje pristanka, odnosno kontrole misli kojom se javno mnjenje svakodnevno bombarduje i pretvara u Lipmanovo zbunjeno stado pasivnih posmatrača, Čomski⁵ u djelu navodi pet filtera kroz koje vijest mora proći, da bi uopšte to i postala: 1. *filter korporativnog vlasništva nad medijima*; 2. *filter reklamiranja i medijskog oglašavanja*; 3. *filter stručnih izvora koji pružaju samo prave informacije*; 4. *filter negativnih reagovanja na medijske izvještaje, odnosno ciljanih napora da se diskredituju organizacije ili pojedinci koji se ne slažu sa preovladavajućim pretpostavkama*; i 5. *filter anti-komunizma, odnosno proizvedenog pristanka, identifikacije neprijatelja*. Za razliku od represivnih mjera kontrole u totalitarnim režimima, u razvijenim demokratijama narod se najefikasnije može kontrolisati kontrolisanjem misli. Misli vode u djela zato je narod potrebno držati pod kontrolom. Ako se čuje glas naroda, neophodno je kontrolisati šta taj glas govori, odnosno kontrolisati šta ljudi misle. Jedan od načina kontrole ljudskih misli jeste stvaranje iluzije o vođenju diskusije. Ta diskusija se najčešće odvija putem medija koji predstavljaju značajnu kariku u državnoj kontroli ljudskih misli. Mediji imaju presudnu ulogu u procesu indoktrinacije, odnosno nametanja shvatanja, vjerovanja i načina ponašanja koji odgovaraju vladajućoj eliti. Sistem indoktrinacije, koga, pored medija još čine i obrazovne ustanove, jeste taj koji nas uči kako se trebamo ponašati, šta misliti i koga zastupati.

5. Javni servis

Iako je termin medijski javni servis u upotrebi više od 80 godina, ne postoji njegova standardna, nedvosmislena i opšteprihvaćena definicija.

⁵ Chomsky, N. (2002): **Mediji, propaganda i sistem**, Zagreb

Za javni servis kao medijski sistem, najčešće se kaže da je osnovan od javnosti, kontrolisan od javnosti i finansiran od javnosti i da je zato optimalni oblik ostvarivanja komunikacionih potreba građana.⁶

Javni servis je neprofitna, nezavisna radio-televizijska organizacija, osnovana u ime opšte javnosti i finansirana iz javnih prihoda, koja raznovrsnim, uravnoteženim, visokokvalitetnim programima zadovoljava potrebe najvećeg mogućeg broja građana, odnosno najšire javnosti, nepristrasno i bez diskriminacije.⁷

Bosna i Hercegovina je imala svoj RTV centar, Radio-televiziju Sarajevo. Javni servis Bosne i Hercegovine biva pogođen ratnim razaranja u prvoj polovini devedesetih godina. Zgrada RTV centra je sačuvana podrškom međunarodne zajednice i iskustvom jednog broja medijskih profesionalaca koji su preuzeli obavezu utemeljenja javnog servisa.

Umjesto RTV Sarajevo, čiji se predajnici i oprema otimaju i uništavaju širom BiH, u Sarajevu se stvara RTV BiH koja je u programskom smislu, ali i po sastavu osoblja, jednim dijelom uspjela sačuvati ostatke multikulturalne prošlosti. Na teritoriji Herceg Bosne stvara se Hrvatska radio-televizija, a u vojnom središtu bosanskih Srba, na Palama, osniva se Srpska RTV.⁸

Potpisan Dejtonski sporazum, nova državna struktura i podjela na entitete otežali su realizaciju ideje o jedinstvenom javnom servisu za cijelu Bosnu i Hercegovinu.

Današnji javni radio-televizijski sistem u Bosni i Hercegovini nastao je na inicijativu Ureda visokog predstavnika za BiH, a na osnovu zakona⁹ koji je usvojen maja 2002. godine. Javni servis čine tri preduzeća od kojih jedno postoji na nivou zajedničke države: JS BiH – Javni radio-televizijski servis Bosne i Hercegovine i dva servisa entiteta: RTV FBiH – Radio-televizija Federacije BiH i RT RS – Radio-televizija Republike Srpske.

Međunarodna zajednica podstiče razvoj javne službe kao najpogodniji način za oporavak bosanskohercegovačkog masovnog komuniciranja.

⁶ Veljanovski, R. (2005): **Javni RTV servis u službi građana**, Clio, Beograd, str.21

⁷ Isto

⁸⁸ Omerović, S. (2003): **Bolna rekonstrukcija javnog TV servisa**, Mediacentar, Sarajevo, str.10

⁹ Zakon o osnovama javnog radio-televizijskog sistema i o javnom radio-televizijskom servisu Bosne i Hercegovine, uređuje pitanja javnog servisa. Pored njega postoje i zakoni o radiju i televiziji Federacije BiH i Republike Srpske.

6. Profesionalni mediji

Mediji koji drže do standarda, objektivnosti i profesionalne etike. Kao ključni faktor profesionalnosti medija ističe se moral, odnosno načela koja novinari i mediji ispunjavaju u svom radu. Profesionalne norme mogu se svesti na šest oblasti¹⁰:

1. *sloboda izražavanja i sloboda kritikovanja, kao i odbrana tih prava;*
2. *zaštita profesionalne nezavisnosti i profesionalnog integriteta novinara odbacivanjem materijalnih ili moralnih povlastica i bilo kakvog spoljašnjeg uticaja;*
3. *poštovanje istine u traganju za informacijom i pri njenoj obradi;*
4. *poštenje u pogledu sredstava koja se koriste u tom traganju;*
5. *odnos poštovanja prema izvorima informacija i osobama koje su predmet informacija, kao i primjena autorskih prava i*
6. *podjednak tretman svih osoba eliminacijom svih oblika diskriminacije.*

Da bi se ove norme poštovale, mediji moraju posjedovati izvjestan stepen nezavisnosti, kao i slobode izbora. Nezavisnost medija, u prvom redu, treba da obezbijedi profesionalnu slobodu izbora posredovanih sadržaja od različitih društvenih uticaja. Sloboda bi trebala da se prihvati kao osnovno načelo svake teorije javnog komuniciranja iz koga bi trebalo da proističu sva ostala. Kako postoji mnogo verzija slobode, dok sama riječ sebe ne objašnjava, pod slobodom komuniciranja bi mogli podrazumijevati: nepostojanje cenzure ili drugih oblika kontrole od strane vlasti; pravo građana da imaju slobodan pristup informacijama; slobodu informativnih medija da dobiju informacije iz relevantnih izvora; nepostojanje prikrivenog uticaja vlasnika medija i oglašivača; aktivnu i kritičku uređivačku politiku. Iako se idealna i

¹⁰ Korni, D. (1999): **Etika informisanja**, Clio, Beograd, str.36

potpuna sloboda komuniciranja ne može postići, benefiti koje javnost dobija sa njom su nesumnjivi: sistematska javna kontrola nosilaca javnih funkcija i adekvatno informisanje o njihovim aktivnostima; podržavanje aktivnog i informisanog demokratskog društvenog života; mogućnost da se ispolje ideje, vjerovanja i različiti pogledi na svijet; neprestano obnavljanje i mijenjanje kulture i društva.

7. *Etika u medijima*

Novinarima se smatraju oni koji rade za medije, a koji bez obzira na sredstva i tehnike izražavanja, zadovoljavaju sljedeća tri kriterijuma: koncipiranje i ostvarivanje nekog intelektualnog produkta, povezanost tog rada sa informisanjem i sa aktuelnim događajima.¹¹

Novinar¹² ne smije sticati nikakvu dodatnu korist iz obavljanja svoje profesije. To je načelo Minhenske deklaracije, gdje je navedeno kao tačka 8 među dužnostima novinara. Cilj je da se štampa pretvori u “pukog distributera” određene informacije koju fabrikuje neko drugi.¹³

Prema Alvin Deju etika podrazumijeva procjenu i primjenu moralnih vrijednosti koje društvo ili kultura prihvataju kao svoje norme.¹⁴

8. *Sloboda medija*

Smatra se konstitutivnim principom zapadnih demokratija. U autokratskim društvima ne postoji emancipovana javna sfera pa stoga ne postoje ni uslovi za medijsku autonomiju. Medijska raznovrsnost bez institucionalnih garancija zaštite ne znači i medijski pluralizam.

Nezavisna štampa nastala je kao rezultat evolucije kapitalističkog tržišta i ukidanja državne kontrole štampe. Nova generacija slobodne štampe postala je “veliki organ javnog razuma“. Ona je omočila narod, djelovala kao kontrola vlasti i obezbijedila nepristrasne informacije,

¹¹ Mathien, M. (1995): **Que sais-je?**, Les journalistes, Paris, str. 9-24

¹² Kornj, D. (1999): **Etika informisanja**, Clio, Beograd, str. 42

¹³ Mammou, Y. (1991): **C'est la faute aux medias, Essai sur la fabrication de l'information**, Payot, Paris, str 71

¹⁴ Dej L.A. (2004): **Etika u medijima, primeri i kontroverze**, Media centar, Beograd, str. 20

omogućavajući narastajućem biračkom tijelu da odgovorno participira u napredujućoj demokratiji. Međutim, od vremena sticanja nezavisnosti pa do danas, mediji su uvijek bili pod određenom kontrolom, ili od države, ili od istog onog kapitalističkog tržišta koje im je omogućilo nezavisnost. Rijetki su mediji za koje bi se moglo reći da su potpuno nezavisni, da u svom radu nisu bili obavezni ni prema kome osim prema javnosti.

Koncept nezavisnih medija nailazi na određene protivurječnosti, kao što su slijedeće: sloboda javnog komuniciranja nikad ne može biti apsolutna, već postoje izvjesna ograničenja koja proističu, što iz privatnih interesa što iz zajedničkog društvenog dobra; zatim, postoji potencijalni sukob interesa vlasnika medija i onih koji žele pristup u njih ali ne posjeduju moć da to učine; postoji i neravnoteža između onoga što komunikatori žele reći i onoga što drugi žele da čuju; i naposljetku, država nekad mora nužno da interveniše da bi osigurala slobode. Doduše, ovdje se javlja još jedno određenje medija – slobodni mediji. Slobodnim medijima bi se mogli nazvati oni mediji koji imaju slobodu u izboru da li žele biti nezavisni ili ne. Dakle, imaju tu slobodu izbora mogućnosti da li žele zavisiti od nekih faktora, kao što su državna kontrola ili uticaj kapitala, ili nastoje biti potpuno nezavisni. Pošto egzistiramo u vremenu tržišnog kapitalizma, u kome novac određuje samu egzistenciju, mediji koji se opredijele za drugu opciju, dakle potpunu nezavisnost, teško mogu uspješno poslovati, samim tim i opstati na tržištu. Oni mediji koji uspiju balansirati između nezamjeranja moćnim – nosiocima političke i finansijske moći, i neophodnosti objavljivanja istine, imaju potencijal da opstanu i ostanu na površini uzburkanog okeana javnog mnjenja. Mediji, kao dio intelektualne kulture, najjednostavniji su segment za proučavanje iste zato što se pojavljuju svaki dan. Upoređujući izvještaje, svakodnevnih verzije, veoma lako se dolazi do dokaza koji ukazuju na istinu i neistinu, kao i na samu strukturu, kako medija, tako i odnosa koje oni opisuju.

9. Minhenska deklaracija novinara

Preambula – pravo na informisanje, na slobodno izražavanje i na kritikovanje predstavlja jednu od osnovnih sloboda svakog ljudskog bića. Iz tog prava javnosti da bude informisana o događajima i mišljenjima proizilazi skup dužnosti i prava novinara, Minhenska deklaracija. Odgovornost novinara prema javnosti preča je od svake druge odgovornosti, posebno one prema poslodavcima i javnim vlastima. Misija informisanja nužno sadrži ograničenja koja novinari sami sebi dobrovoljno nameću.

10. Deklaracija o dužnostima novinara

Usvojena je 24 i 25 novembra 1971. godine u Minhenu od strane predstavnika udruženja i federacije novinara koje su tad bile članice Evropske ekonomske zajednice, a to su bile Francuska, Savezna Republika Njemačka, Italija, Belgija, Holandija i Luksemburg.

1. Da poštuje istinu, ma kakve bile posledice po njega/nju, zbog prava javnosti da istinu dozna;
2. Da brani slobodu informisanja, komentara i kritike;
3. Da iznosi samo činjenice iz njemu/njoj znanog izvora, da ne zataškava bitne informacije i ne menja tekstove i dokumenta;
4. Da ne služi nečasnim metodama radi pribavljanja vesti, fotografija ili dokumenata;
5. Da poštuje privatnost drugih lica;
6. Da ispravi svaku objavljenu informaciju za koju se pokaže da je netačna;
7. Da poštuje profesionalnu tajnu i ne odaje izvor informacija dobijenih u poverenju;
8. Da teškim povredama profesije smatra sledeće: plagiranje, blaćenje, uvredu, klevetu i neosnovane optužbe, primanje mita svake vrste, bilo radi objavljivanja ili zataškivanja informacije;

9. Da nikada ne meša profesiju novinara sa profesijom prodavca oglasa ili propagandiste i da odbija sve direktne ili indirektne naloge oglašivača;
10. Da se opire svakom pritisku i da uređivačke naloge prima samo od nadležnih lica iz redakcijskog sastava¹⁵

11. Deklaracija o pravima novinara

Usvojena 24. i 25. novembra 1971. godine u Minhenu.

1. Novinari polažu pravo na Slobodan pristup svim izvorima informacija, kao i na pravo da slobodno istražuju sva događanja od uticaja na javni život. Stoga, tajne koje se tiču javnih ili privatnih poslova (povezanih s javnim životom) mogu se pred novinarima skloniti samo u izuzetnim slučajevima i uz jasno naznačen motiv.
2. Novinar ima pravo da odbije potčinjavanje bilo čemu što je protivno opštoj politici organa informisanja čiji je on/ona saradnik, onome što je u njegovom/njenom ugovoru o zapošljavanju pismeno navedeno i inkorporisano, ili tom opštom politikom jasno obuhvaćeno;
3. Novinar se ne može prisiliti na profesionalni čin ili na izražavanje mišljenja protivno njegovim/njenim ubeđenjima i savesti.
4. Redakcijski sastav mora biti informisan o svim važnim odlukama koje mogu uticati na život preduzeća. Kao minimum, treba da bude konsultovan pre donošenja konačne odluke o stvarima koje se tiču sastava redakcije, tj. angažovanja, otpuštanja, restrukturisanja i unapređenja;
5. S obzirom na svoju funkciju i odgovornost, novinar ima prava ne samo na prednosti koje proističu iz kolektivnih ugovora, nego i na individualni ugovor s poslodavcem, koji mu/joj obezbeđuje materijalnu i moralnu sigurnost za rad, kao i mesto u platnom

¹⁵ Korni, D. (1999): **Etika informisanja**, Clio, Beograd, str. 146

sistemu koje odgovara njegovom/njenom socijalnom položaju i garantuje njegovu/njenu ekonomsku nezavisnost.¹⁶

12. Propaganda

Propaganda je istovremeno nauka, vještina, istina i manipulacija, akcija, metod borbe za određene društvene ciljeve, način komuniciranja među ljudima i grupama, oblik svjesnog persuzivnog djelovanja u komunikativnom procesu, ubojito oružje u ratu, ideološka i politička akcija u miru.¹⁷

Propaganda koja se plasira putem medija, često bolje djeluje među obrazovanima nego neobrazovanima. Do obrazovanih ljudi propaganda dopire više zato što više čitaju, više se informišu. Oni se tako javljaju kao agenti propagandnog sistema baš iz razloga što vjeruju u nju, na taj način doprinose efikasnijoj indoktrinaciji. Doduše, postoje i izuzeci, kako među medijima, tako i među obrazovanim ljudima, ali oni su obično na društvenim marginama. Baš ta odstupanja od državnog kursa mogu predstavljati korist sistemu zato što stvaraju iluziju debate i slobode izražavanja. Možda najbolji primjer suprotstavljenih medija, koji naizgled govore protiv države, jeste slučaj Votergejt (Watergate). Tada su novinari Vašington Posta, Bob Vudvord i Karl Bernstajn, objavili seriju političkih manipulacija za koje je bio odgovoran izborni štab predsjednika Ričarda Niksona i ljudi lojalni njemu. Sve je rezultiralo Niksonovom ostavkom 1974. godine. To je ono što je poznato široj javnosti. Ono što nije poznato jeste to što je u isto vrijeme kada se otkrila afera Votergejt u Sjedinjenim Državama postojala još jedna afera, FBI COINTELPRO . Otkrića su bila mnogo ozbiljnija od svega u Votergejtu. Sadržavala su političke atentate, organizovanje državnih i vojnih udara u zemljama Latinske Amerike, podsticanje nereda u getu, uznemiravanja legalnih političkih stranaka. Zašto su afera Votergejt i predsjednik Nikson bili otkriveni, dok afera FBI COINTELPRO nije ugledala svjetlost dana? Iz prostog razloga što su mediji koji su pratili ove događaje bili pod uticajem Demokratske stranke, koja je djelima Niksonovih ljudi bila ugrožena, dok su njene kontraobavještajne aktivnosti, još od

¹⁶ Korni, D. (1999): **Etika informisanja**, Clio, Beograd, str. 147

¹⁷ Tucaković, Š. (1999): **Propagandno komuniciranje**, Studentska štamparija Univerziteta Sarajevo, str.8

vremena predsjednika Kenedija, bile stavljene u drugi plan, iako su bile mnogo ozbiljnije. Demokratska stranka je posjedovala izuzetnu moć i nije mogla dopustiti da joj se ugroze poslovi objavljivanjem ove afere u javnosti. Mediji nisu marili za napad na ljude koji nemaju istinsku moć, ali su se uznemirili zbog neznatnog napada na moćne ljude. Ovo je dokaz da mediji služe moći.

13. Spin doktori

Spin doktor je postao kulturna ikona, simbol novog cinizma o modernom novinarstvu. Umjesto vitezova u sjajnim oklopima, kao u filmu Svi predsjednikovi ljudi, u kojem su novinari Carl Bernestein i Bob Woodward razotkrili korumpiranost administracije predsjednika Nixona. Danas imamo cinične manipulatore iz filma Predsjedničke laži, koji lakovjernim novinarima podvaljuju poluistine. Sve te tvrdnje o uticaju vlasnika, vlada i spin doktora sugeriraju da su novinari poslušni psići u krilu stranačkih interesa, a ne psi čuvari javnog interesa.

Ovaj način novinarstva javlja se kao rezultat uređivačke politike medija koji ga proizvodi, kada na nju utiču određeni ideološki, politički ili vlasnički interesi. Mediji koji objavljuju ovakve sadržaje to uglavnom rade u dogovoru sa političkim akterima.

CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Naučni cilj istraživanja

Sama tema pažljivo je odabrana, te već u samom naslovu rada nameće se cilj istraživanja kao dio ideje koja zahtjeva odgovore zašto i/ili zbog čega se neka pojava istražuje. Obrada teme “Uloga medija u ratu” ima za cilj da prikaže koliko su mediji u ratu 1992. – 1995. godina doprinijeli ratnim sukobima.

Ovo istraživanje će dati određeni doprinos i upotpuniti fond naučnog saznanja o tome koliko u ratu strada istina, pogotovo u ratnim sukobima prošlog rata 1992. – 1995. godina.

Naučni ciljevi su doprinos većem saznanju o izvještavanju medija za vrijeme ratnih sukoba. Cilj podrazumijeva istraživanje objektivnosti rada novinara i medijskih kuća. Također ovim istraživanjem će se ukazati na važnost i potrebu objektivnog prenošenja informacija.

Naučna deskripcija: prema nekim shvatanjima, naučna deskripcija je najniži naučni cilj, jer se on ostvaruje opisom manifestnih formi. Ona u ovom istraživanju obuhvaća određene karakteristike medija tj. aktere ratnog izvještavanja-novinare.

Naučna eksplikacija: kao naučni cilj podrazumijeva naučno saznanje o uzročno-posljedičnim odnosima, društvenim zakonima i naučna objašnjenja.

Društveni cilj istraživanja

Društveni cilj ovog istraživanja ogleda se u prikupljanju informacija za odgovornost medijskog rata u Bosni i Hercegovini za vrijeme od 1992. do 1995. godine. Ovaj cilj ogleda se u tome da će javnost dobiti određena saznanja na koji način su akteri medijskog rata doprinijeli

ratnim sukobima. Također javnost će dobiti odgovore na pitanja da li je u Bosni i Hercegovini vođen medijski rat riječima.

U tom kontekstu rad će moći koristiti specijalisti iz oblasti komunikologije, psihologije, sociologije, ekonomskih i političkih nauka.

Obrada teme “Uloga medija u ratu” ima za cilj proširenja spoznaje saznanja o ulozi medija u ratu, upoznavanje sa poštivanjem Zakona i etike u medijima u ratu 1992. -1995. godina kao i upoznavanje sa stavom Haškog tribunala prema novinarima.

S obzirom da postojeća dostupna literatura ne daje dovoljno jasne i precizne odgovore na pitanja u vezi ove teme, ovo istraživanje će dati poseban doprinos i upotpuniti fond naučnog saznanja o ulozi medija u ratu od 1992. do 1995. godine.

Ovo istraživanje ima i društvenu opravdanost. On se ogleda u prikupljanju, tumačenju i prezentaciji određenih činjenica koje imaju krajnji cilj da potiču napredak društvene zajednice. Javnost će dobiti određena saznanja kolika je važnost slobode medija u ratnim sukobima. U tom kontekstu rad će moći koristiti specijalizanti iz oblasti komunikologije i psihologije.

SISTEM HIPOTEZA

Generalna hipoteza

Na osnovu predmeta i ciljeva istraživanja postavljena je opća hipoteza koja glasi:

Klasični mediji (štampa, radio i televizija) bili su jedni od krivaca za ratne sukobe u Bosni i Hercegovini i nisu poštivali etičke standarde novinarstva, kao ni zakone same države Bosne i Hercegovine.

Posebne-pojedinačne hipoteze

Posebne hipoteze 1.

Novinari su imali utjecaj na poticanje sukoba među narodima u bivšoj Jugoslaviji.

Posebna hipoteza 2.

Sudovi nisu uspostavljeni i nisu organizovani adekvatni sudski procesi za utvrđivanje od novinarske i medijske odgovornosti.

Posebna hipoteza 3.

Mediji i novinari su uticali na ponašanje publike u Bosni i Hercegovini za vrijeme ratnih sukoba 1992. do 1995. godine.

Posebna hipoteza 4.

Mediji se nalaze pod kontrolom vlasti u Bosni i Hercegovini i nisu ograničeni geografskim niti bilo kojim ograničenjima.

Posebna hipoteza 5.

Mediji nastavljaju političko i etničko sukobljavanje u Bosni i Hercegovini u savremenim okolnostima.

Indikatori: Analize i stavovi stručnjaka iz medijske oblasti i primjeri medijskih sadržaja.

RATNA PROPAGANDA

O propagandi¹⁸ možemo reći da podrazumijeva djelovanje na javno mnijenje kako bi ga se navelo da usvoji određene političke i društvene ideje, da podržava određenu politiku, vlast ili predstavnika. Služeći se specifičnim tehnikama, propaganda ima za cilj da izvrši uticaj ba osnovni stav pojedinaca: u tom smislu, ona je pokušaj uticanja na mišljenje i ponašanje zajednice sa ciljem da pojedinci usvoje određeno mišljenje i ponašanje.¹⁹

Propaganda je sredstvo za postizanje ratnih ciljeva na taktičkom i strateškom nivou.²⁰ Radi se o nesmrtonosnom oružju kojim se, uz adekvatnu primjenu, mogu postići bolji rezultati nego ubojitim sredstvima.

MEDIJI U SLUŽBI RATNE PROPAGANDE

Destrukcija sistema informisanja u vremenu agresije na BiH

Mediji u Srbiji su prvi pripremali ratnu mašineriju na taj način da su Srbi ugroženi u BiH i tako su stanovništvo pripremili da idu prema Bosni i Hercegovini. U julu 1991. godine srpska policija iz Banja Luke zauzela je predajnik Radio-televizije Sarajevo na Kozari i preusmjerila ga za prijem programa Radio-televizije Beograd "zbog antisrpskog ponašanja iz Sarajeva".

Uloga medija i medijska praksa u ratu od 1992. do 1995. godine postat će jedan od najtipičnijih primjera pristrasnosti medija i nacionalističke mobilizacije na ovim prostorima i šire. A podjela u medijima postaje jasna već za vrijeme prvih višestranačkih izbora 1990. godine. Od početka sukoba, informacije koje su objavljivali mediji u bivšoj Jugoslaviji u suštini su se

¹⁸ Le Nouveau Petit Robert, (1993): **Riječnik franskuskog jezika**, Pariz

¹⁹ Barlett, F.C., (1940): **Political propaganda**, Univ. Press, Macmillan, str. 8

²⁰ Tucaković, Š., (1999): **Propagandno komuciranje**, Studentska štamparija Univerziteta Sarajevo, str.76

sastojale u nacionalističkom diskursu i sveprisutnim napadima i uvredama uperenim protiv drugih naroda.²¹

Dana 20. novembra 1991., potkraj opsade Vukovara od strane savezne armije i srpskih trupa, u trenutku kad su u Beogradu zaredale antiratne demonstracije, objavljena je informacija dopisnika Reutersa Vjekoslava Radovića o pokolju 41 djeteta srpskog porijekla u dobi od pet do sedam godina, u jednoj osnovnoj školi u Borovu Naselju.²² Televizija Beograd je sate programa posvetila toj nepotvrđenoj informaciji: prvi put objavljena u jednoj reportaži sa ratišta, ona je kao udarna vijest dalje prenošena u večernjim dnevnicima²³ i televizijskim emisijama.

U jednoj specijalnoj informativnoj emisiji posvećenoj događajima u Vukovaru i zapadnoj Slavoniji, gost je bio fotograf slobodnjak Goran Mikić, koji je prvi prenio tu informaciju. Tokom razgovora sa njim emitovane su fotografije izmasakriranih odraslih ljudi, ali nijedan fotos pokolja djece. Narednog dana 21. novembra objavljen je demanti od strane federalne armije, da bi za njim uslijedio demanti Reutersa upravo u trenutku kada u eter ide nastavak informativne emisije posvećene tom pokolju – tako da je voditelj bio primoran da se opravda i izvini.²⁴

Izostavljanje ili namjerno umanjivanje činjenica, prikazivanje druge nacije kao stranca koji nameće svoje običaje, kulturu i prijeti onom što je „naše“, religiozna interpretacija nacionalne sudbine u medijima i popularizacija nacionalne kulture postali su dominantni načini kojima su mediji kreirali javnu svijest. Zakonom o osnovama sistema javnog informisanja, republičkim zakonom o javnom informisanju i krivičnim zakonikom bilo je zabranjeno izazivanje nacionalne, vjerske netrepeljivosti i podrivanje dobrih međunacionalnih odnosa.²⁵

Ti zakoni o slobodi informacija postaju mrtvo slovo na papiru, prvenstveno u Jugoslovenskoj prijestolnici Beogradu. Srbija na čelu sa Slobodanom Miloševićem koji sva

²¹ Mazowieckie, T., (1994): **Specijalni izvještaj oo medijima-komisija za ljudska prava**, str.35

²² „41 Children Found Dead in School after Croats Flee“/“41 mrtvo dijete nađeno u školi nakon bjekstva Hrvata“/Reuters, 20.novembar 1991.

²³ U večernjem dnevniku voditelj ovako objavljuje tu vijest: „*Vest o masakru 41 deteta u osnovnoj školi u Borovu Naselju centru je pažnje domaće i inostrane javnosti, domaćih i svetskih agencija i sredstava informisanja. Nezavisna Britanska televizija ITV prenosi izveštaj fotoreportera Gorana Mikića, prema kome su pripadnici Hrvatske garde, povlačeći se iz Vukovara, u Borovu Naselju izvršili pravi pokolj čitavih srpskih porodica. Prenosi da je celo Borovo Naselje puno leševa. Ljudi koji su ubijeni noževima i sekirama. ITV javlja da ovaj fotoreporter prenosi izjave vojnika Jugoslovenske Narodne armije koji kažu da je 41 srpsko dete zaklano. Ova vest na teletekstu ITV-A daje se kao hitna. To je prvi put da se javlja o masakrima koji vrše Hrvatski gardisti. Reuters javlja da su Hrvatski vojnici optuženi za masakar 41 deteta prilikom povlačenja ispred snaga Jugoslovenske narodne armije. Reporteru Televizije Beograda, koliko smo danas obavešteni, i televizijskih stanica iz gotovo čitavog sveta, čine sve da o ovom stravičnom masakru javnosti što pre dostave i dokumentarne snimke*“

²⁴ Lalić, L. (1995): **Pravo na sliku i reč protiv cenzure i zloupotrebe medija**, Arhitekta, Vukovar

²⁵ Nuhić, M. (1974): **Riječ – slika, zločin**, Press centar ARBIH, Sarajevo, str. 53-67

raspoloživa sredstva masovnog komuniciranja koristi u propagandne svrhe kako bi realizovao nacionalni cilj „Svi Srbi u jednoj državi“. Ova nacionalna srpska strategija datira još od 1844. godine, a formulirao ju je Ilija Garašanin, tadašnji ministar vanjskih poslova Kraljevine Srbije u famoznom “Načrtaniju”.

List Srbije “Politika” bila je pokretač rubrike “Odjeci i reagovanja” koja je izlazila od 1987. godine pa sve do aprila 1991. godine za koju se smatra da je bila kraljica govora mržnje u medijima, kao i učesnik priprema u ratu protiv BiH. Hrvatska je imala Vijesnik koji je imao tržište u Zapadnoj Hercegovini, dok je Bosna i Hercegovina imala Oslobođenje u Sarajevu.

Novinari nisu štedjeli na izrazima kao što su agresori, četnici, ustaše, srbokomunisti, mudžahedini, crnokošuljaši, srpski kanibali, ustašoidne horde i sl., i otvoreno su pozivali na odbranu svog naroda i svog teritorija.

Nakon raspada SFRJ, Bosna i Hercegovina je ušla sa razvijenim i razuđenim sistemom informisanja koji je imao svoju savremenu radio difuznu i televizijsku komunikaciju, zakonsku regulativu i razrađen sistem obrazovanja novinarskih kadrova. Takav sistem je obezbjeđivao odgovarajuće mjesto BiH u sistemu bivše Jugoslovenske federacije, uspostavljao komunikaciju sa vanjskim svijetom. Takav jedinstven sistem komuniciranja u BiH bio je kontinuirano na meti onih snaga koje su za cilj imale teritorijalne aspiracije i destrukciju BiH. Centri tih nastojanja u 19. i čitavom 20. vijeku nalazili su se u Beogradu i Zagrebu. U ostvarivanju svojih ciljeva služili su se svim sredstvima. Pripadnike katoličke i pravoslavne vjeroispovjesti su uključivali u realizaciju osvajačkih projekata.

Već na početku devete decenije, nakon smrti Josipa Broza Tita, počeli su ataci na BiH. Svi važniji listovi u Hrvatskoj i Srbiji imali su posebna izdanja za BiH. Polovinom prošle decenije počelo je putem tih medija stvaranje nepovjerenja u sistem komuniciranja BiH. Činjeno je to svojevrsnim propagandnim diverzijama kojim je dokazivalo da je u BiH na djelu kontinuirana pljačka na štetu građana, da tu pljačku mediji prikrivaju.

U organizaciji velikosrpskih i velikohrvatskih paravojskih formacija počelo je 1991. godine zauzimanje radio stanica i novinskih redakcija. Krajem 1991. godine zauzeti su brojni lokalni radiorelejni punktovi u sjeverozapadnoj Bosni, a početkom 1992. godine okupirani su radiorelejni sistemi u Majeveci, Kozari, Vlašiću, Karaotoku, Leotar, Veležu, Kmur, Trovrhu i drugim mjestima. Od značajnijih radio relejnih sistema u posjedu televizije Bosne i Hercegovine,

ostali su samo repetitor na Bjelašnici i Humu. Međutim nedugo poslije, repetitor biva uništen polovinom avgusta 1993. godine u vrijeme ofanzive četnika na Igman. Prilagodivši se ratnim uslovima, medijski sistem Bosne i Hercegovine nastavio je informisati domaću i inostranu javnost o tome šta se događa u BiH. Najznačajniji mediji koji su nastavili informisati javnost bili su Radio-Televizija BiH i Oslobođenje. Ova dva važna medija dala su velik doprinos slamanju agresije. Zbog toga su kontinuirano bili na meti neprijateljskih snaga. Zgrade Oslobođenja i Radio-televizije BiH su čestim granatiranjima bile potpuno devastirane. Na početku agresije na BiH konstituisana su dva paralelna, nelegalna sistema komuniciranja, koji su u cjelosti djelovali u okviru IP sistema Srbije, odnosno Hrvatske. Na području Republike Srpske počelo je 1992. godine organizovanje medija sa zadatkom destrukcije BiH. Kičmu tog parainformativnog sistema činili su Srpska radio televizija, agencija Srna na Palama i dnevni list Glas srpski koji je izlazio u Banjaluci. Ta glasila su prednjačila u medijskoj destrukciji BiH rasipajući mržnju prema Bošnjacima na vjerskoj i nacionalnoj osnovi. Paradržavna tvorevina republika Herceg Bosna bila je oslonjena na informativno-propagandni sistem Republike Hrvatske.

Televizijski program RTV BiH stvarao se u zgradi RTV doma koja je više puta u toku rata bila granatirana i jedan dio prostornih i tehničkih kapaciteta neposredno uništen. Osim što je artiljerija uništavala dokumentacione i audiovizuelne arhivske prostore sa neprocjenjivo važnim medijskim materijalom svakog vida bh povijesti.²⁶ Prema svjedočanstvima novinara i urednika najdužeg i najdramatičnijeg dnevnika u bh povijesti televizijskih informativnih emisija 28. juna 1995. godine, Senada Hadžifejzovića, u 9 sati i 23 minuta velikim projektilom je pogođena zgrada RTV BiH. Projektil je pogodio centralni studio C odakle se emitovao Dnevnik. Prema njegovim riječima program nije bio prekinut niti jednu sekundu a studio je sa sedmog sprata preseljen na prvi. Do tog dana to je bio 8003 dnevnik u nizu. U RTV domu smješteni su bili Rojters, CNN, WTN, ARD, ZDF i Evrovizijski centar.²⁷

²⁶ Praskač-Salčin, I. (2018): **Doktorska disertacija Razvoj elektronskih medija u BiH nakon drugog svjetskog rata**, str.315

²⁷ Hadžifejzović, S. (2002): **Rat uživo**, CIP, Sarajevo, str .335

NOVINARI RATNE PROPAGANDNE MAŠINERIJE OD 1992. DO 1995. GODINE

Odanici zločinačkog režima od 1992. do 1995. godine

Ratnohuškači prilozima podigli su na hiljade dobrovoljaca u BiH, Srbiji i Hrvatskoj u prošlom ratu. Iskusni novinari *Milijana Baletić, Nebojša Jevrić u Srbiji, te Smiljko Šogolj, Marinko Božić u Hrvatskoj.*

Novinarstvo tih godina svjedoči o traumatičnim promjenama u društvu koje je upravo preživjelo stravičan rat i pokušaj da se sa historijske scene ukloni čitav jedan Bošnjački narod.²⁸

Sve navodi da brojni elementi organizacije koji su oni uspostavili u vremenu ratne drame, nisu uklonjeni sa povijesne i društvene scene ni u prvim godinama 21. vijeka. Paradržavni komunikacijski modeli zadržali su se i nakon rata da bi opravdali etničku podjelu BiH.

Svjesni smo činjenice da su Srpski mediji bili glavno propagandno sredstvo Slobodana Miloševića i velikosrpskih nacionalista kojim su širili šovinizam, ksenofobiju i mržnju među širokim slojevima srpskog stanovništva u bivšoj SFR Jugoslaviji. Mediji su odigrali ključnu ulogu u pripremi za rat. Bez sudjelovanja medija ne bi mogli biti počinjeni masovni ratni zločini koji su se dogodili na prostoru bivše SFRJ.

Osim mnogobrojnih primjera, arhiviranih medijskih sadržaja koji se kreću od informativnih do kulturnih u kojima se analiza sadržaja može usmjeriti ka jeziku i tendencijama uredničkog klona, ova analiza fokus će staviti na tvorce, kreatore i realizatore takvog medijskog jezika i tih sadržaja-novinare.

²⁸ Tucaković, Š. (2006): **Historija novinarstva i medija u BiH**, Sarajevo, str. 180

I. Milijana Baletić

Poznati reporter Televizije Novi Sad iz Srbije, jedan od simbola ratnohušakačkog novinarstva 1990 - tih godina, govora mržnje, promoviranja nacionalističke ideologije i nepoštivanja osnovnih etičkih standarda bila je Milijana Baletić. Novinarka Milijana Baletić izvještavala je sa svih frontova iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Posebno su bile zapažene njene reportaže za koje su mnogi u to vrijeme govorili da su pristrasne. Jedna od takvih reportaža je i intervju sa ratnim komadatom Opštine Čajniče Duškom Kornjačom u zloglasnom logoru Lovački dom u Čajniču, pored tijela ubijenih Bošnjaka logoraša, 11. maja 1992. godine. Dok su se u kadru vidjela mrtva tijela ubijenih Bošnjaka, Milijana Baletić je počela svoj izvještaj riječima:

„Noću su Zelene beretke napale ovaj zatvor sa ciljem da izvuku one koji im trebaju, a one koji su odslužili svoje, zverski su likvidirali.“²⁹

A šta je, po Vašem mišljenju, bio glavni motiv da se pobiju ovi ljudi?”, pita Milijana Duška Kornjaču u videu. Sa bradom do pojasa, oponašajući Dražu Mihailovića, Duško Kornjača se drži dogovorenog scenarija i kaže: “Vjerujem da su u njima prepoznali one koji su saradivali s njima, pa su donijeli odluku, da oni ne bi ispričali o njihovom ponašanju, da ih uklone sa lica zemlje.” Ta laž je procurila kao gebelsovska istina, možda je to i prvi snimak u kojem je započela nepresušna strategija u kojoj Srbi svoje zločine pripisuju žrtvi. Po kojoj je žrtva ubila sebe. Postoje indicije da je novinarka Baletić bila prisutna u Mostini i u vrijeme egzekucije čajničkih Bošnjaka.

²⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=zUp5Fjprz7M>
(video, Federalna televizija, 2009 godina, isječak intervju na 2:00 minuti razgovora)

Slika 1. ³⁰ Milijana Baletić i Duško Kornjača, Intervju ispred ubijenih Bošnjaka u Čajniču

2. Risto Đogo

Risto Đogo je bio glavni predvodnik ratnohuškačke propagande Radio-televizije Srbije. Svoje prve korake napravio je kao mladi novinar na Radio Sarajevu, gdje je prošao sve funkcije od novinara, preko urednika do glavnog i odgovornog urednika. U aprilu 1992. godine učestvuje u osnivanju Srpske novinske agencije (SRNA), zatim i Srpskog radija i Srpske radio-televizije (SRT, jedno vrijeme nosila naziv „Kanal S“). Pored organizacionog rada, Đogo se pojavljivao kao reporter sa „vrućih“ ratišta, ali i kao voditelj popularnog srpskog Dnevnika.

Slika 2. Risto Đogo³¹, voditeljska zvijezda TV Pale

³⁰ https://www.google.com/search?q=kornjaca+i+milijana+baletic&tbm=isch&ved=2ahUKEwimiZSH5d_yAhUNIKQKHXYRBFMQ2-cCegQIABAA&oq=kornjaca+i+milijana+baletic&gs_lcp= (slika preuzeta sa portala)

³¹ https://www.google.com/search?q=risto+djogo&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjV_K3olo7zAhWN_6QKHf46A3IQ_AUoAXoECAEQAw&biw=1366&bih=657&dpr=1#imgc=EWHKxhnT02UQUM

“Muslimanski ekstremisti smislili su najstravičniji način na svetu da muče ljude. Prošle noći, bacali su srpsku decu lavovima u gradskom zooškom vrtu. Tako javlja srpska patrola”³² riječi su glasnogovornika režima Radovana Karadžića. Još jedna laž smišljena za pothranjivanje mržnje prema neprijatelju koju su prenosili srpski mediji, TV Pale.

Novinarka Katarina Subašić, novinar i urednik radio Beograda prenosila je sljedeće: “Jedan od najnotornijih primera Đogovog televizijskog rada bio je izbor slika majmuna kojima je praćen tonski snimak govora (bosanskog predsjednika) Alije Izetbegovića”³³

“Strele najbolje uništavaju avione. No, pošto je granata na Markale pala sa položaja Druge brdske muslimanske brigade, ove strele ostaće i dalje u rukama naše dece, a o vojnoj intervenciji mogu samo sanjati oni u muslimanskm delu Sarajeva. Nema od toga ništa, jer im je igra bila previše providna...”; ovako je svojevremeno Risto Đogo informisao gledaoce Srpske radio-televizije o zastrašujućim tragedijama i stradanjima civila tokom rata u Sarajevu.

Najpoznatiji Đogin eksces rezultat je izvještavanja povodom masakra na sarajevskoj pijaci Markale, petog februara 1994. godine. Granata ispaljena sa srpskih položaja pala je na pijacu u 12 sati. Posljedice tog zločina bile su stravične: 66 ubijenih i dvije stotine ranjenih, teški prizori unakaženih tijela, Sarajevo je patilo, svijet se zgražavao, a Đogo je na srpskoj televiziji lociranoj na Palama dao nezaboravan doprinos ovom zločinu. Osim standardnog repertoara propagandnih poruka i pseudoinformacija, koje su se svodile na to da su »Muslimani granatirali sami sebe, želeći da pri tome optuže srpsku stranu«, Đogo je te i narednih večeri od svojih vijesti napravio pravi zločinački performans. On je vlasti u Sarajevu optužio da su na mjestu zločina postavili tijela ubijenih sarajevskih Srba, te da su na pijacu Markale također donijeli i postavili lutke iz izloga, kako bi «zataškali sopstveni zločin». A onda je i sam u studio donio takvu lutku, na nevjerovatan način ismijavajući tragediju i prizore koji su zgrozili svijet.

Također, jedan vrlo upečatljiv kadar u filmu Vukovar 1991., kad je iz studija Televizije Beograd lansirana vijest da je poklano 40 beba u Vukovaru. Dovedi su vojnog stručnjaka, upriličen je jedan okrugli sto o tome, da bi u toku te emisije stigao demanti vrhovne vojne komande da to ipak nije ispitano, a kasnije da uopšte nije tačno. Ali bilo je gotovo, vijest je

³² Lalić, L.(1998): **Drugi dnevnik, video i filmska produkcija B92 i Fondacija za pravo na sliku i reč**, Arhiteh, citat preveden sa engleskog

³³ Op.cit, str.16

otišla. U prilog video - Televizija Srbija (RTS) priznaje laž o zaklanoj srpskoj deci.³⁴ Držao se uvriježene Goebelsove tvrdnje da 'sto puta izgovorena laž postaje istina'!

Đogina iznenadna smrt izazvala je kontroverze u javnosti. Dana 12. septembra 1994. njegovo tijelo nađeno je u Drini, u Zvorničkom jezeru. Zvanični izvještaji su govorili o nesrećnom slučaju, ali su postojale ozbiljne indicije da je Risto Đogo ubijen. U to doba sukob između ratnog rukovodstva Republike Srpske i Miloševićevog režima bio je snažan, pa su se brojne varijante o njegovoj smrti dovodile u vezu sa Đoginim provokacijama na račun Slobodana Miloševića.

3. Rada Đokić

Novinarka Rada Đokić bivša je reporterka RTS - a koja je 90 - ih godina izvještavala sa Pala o događajima u opkoljenom Sarajevu.³⁵ Pamtimo je po njenom otrovnom jeziku, poticanju na nasilje i širenju mržnje. Poznata je po „vijesti“o „muslimanskim ekstremistima“ koji su „srpsku nejač bacali u kaveze s lavovima u Pionirskoj dolini“. ³⁶Radila je za Televiziju Beograd i Televiziju Novi Sad. Rada Đokić je još jedna od novinara koja je svoje početne korake novinarstva napravila na Televiziji Sarajevo. Bivšu Televiziju Sarajevo preporučivala je za bombardovanje jedinicama VRS koje su bile iznad grada, te sa uživanjem gledala direktne pogodke granata u zgradu RTV Doma u Sarajevu do 1992. godine.

Jedan od kobnih intervjuja koje je Rada snimila tokom rata u Bosni i Hercegovini jeste intervju sa Muradifom, gdje je Rada nakon što se kamera ugasila otišla na kafu u kuću u selu, dok su Muradifa srpski vojnici odveli i ubili na brdu Maluš, pored puta Sokolac – Knežina.

³⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=SfQV0q0rivk>

³⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=LoZ01NKpWqQ>

³⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=LzUqQxNb8qw>

bosanskohercegovačkih Hrvata onima u Hrvatskoj koji „najvećim zlotvorima hrvatskog naroda zbrinjavaju obitelji valjda da bi oni lakše progonili Hrvate u Bosni i Hercegovini“.

Šogolj je bio promotor politike ratnog vodstva samoproglašene Hrvatske zajednice Herceg Bosna, šireći u svojim ratnim izvještajima o sukobima Armije BiH i Hrvatskog vijeća obrane poruke grupe nedavno prvostepeno osuđene pred haškim tribunalom za „udruženi zločinački poduhvat“: u njegovim izvještajima prenošene su poruke Jadranka Prlića i Brune Stojića „braći Hrvatima“ da se ujedine protiv „muslimanske agresije“.

Šogolj je ideju hrvatskih teritorija s Mostarom kao glavnim gradom uzdizao na nivo najvišeg principa pred kojim je svaka pomisao na građansku državu – u kojoj bi ravnopravno živjeli pripadnici svih njenih naroda – izrugivana kao zalaganje za „muslimansku državu“ i povratak sada tako omraženom bratstvu i jedinstvu čiji je jedan od najvatrenijih promotora bio upravo on.

Čak i površan ponovni pregled Šogoljevih ratnih izvještaja, lako dostupnih na Internetu, pokazuje i koliko se ta ideologija hranila međunarodnim povlađivanjem nacionalističkim ucjenama u vidu različitih mirovnih planova koji su svi počivali na nekoj verziji etničke podjele. Jedan od tih planova, koji su u ženevskoj seriji mirovnih pregovora predložili američki i britanski posrednici – Sajrus Vens (Cyrus Vance) i Dejvid Oven (David Owen) – prigrljen je „zdravo-za-gotovo“ od prvaka „Herceg Bosne“ koji su počeli zaokruživanje „hrvatskih teritorija“, izdali naredbu da se na tim teritorijama jedinice Armije BiH potčine komandi HVO-a, proglasili Mostar za svoj stolni grad i počeli masovni teror i progon nad muslimanskim stanovništvom. To je bila pozadina „najšire agresije muslimanskih snaga“ protiv hrvatskog stanovništva o kojoj je izvještavao Šogolj. Njegova ljudska i profesionalna biografija bila bi nepotpuna bez uvida i u to njegovo poglavlje.

Slika 4. Smiljko Šagolj³⁹, voditelj Dnevnika HTV⁴⁰

Šagolj je umro 2013. godine u Splitu u Hrvatskoj.

5. Dragan Božanić

Novinar Dragan Božanić 1973. godine ulazi u veliki informativni sistem Radio-televizije Sarajevo i u toj kući ostaje do maja 1992. godine, do izbijanja rata u BiH. U tom periodu bio je novinar, urednik spoljnopolitičkih emisija i urednik emisije Dnevnik.

U proljeće 1992. godine Božanić odlazi na Pale gdje je po nalogu Radovana Karadžića formirao televiziju „Kanal S“ koja je kasnije preimenovana u Srpsku-radio televiziju. Prvih godina rata bio je glavni urednik paljanske televizije koja je bila poznata po širenju mržnje prema Bošnjacima i Hrvatima. Zbog svoje ratne prošlosti dospio je na popis osoba kojima je

³⁹ https://www.google.com/search?q=smiljko+sagolj&rlz=1C1GGRV_enBA752BA752&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=2ahUKEwifx9SYmI7zAhXnyoKHbQsC3QQ_AUoAXoECAEQAw&biw=1366&bih=657&dpr=1#imgrc=EddrgEhL_2_McM

⁴⁰ https://www.google.com/search?q=gdje+je+smiljko+%C5%A1ogolj+danas&rlz=1C1GGRV_enBA752BA752&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=2ahUKEwiBrLPa_9_yAhWSgv0HHWm-AHoQ_AUoAXoECAEQAw&biw=1366&bih=657#imgrc=EddrgEhL_2_McM

zabranjen ulazak u Europsku uniju, a iz istog razloga američka vlada je odbila njegovo imenovanje za veleposlanika BiH u Washingtonu.

Angažovan je u ministarstvu spoljnih poslova BiH od marta 2005. godine.

Prema izjavama bivših logoraša, Božanić je polovinom avgusta 1992. sa Momčilom Mandićem, tadašnjim ministrom pravosuđa u Vladi RS, posjetio zatočenički objekat Planjina kuća u Semizovcu. Cilj je bio da se domaćoj i svjetskoj javnosti pokaže kako srpske vlasti humano postupaju sa zatvorenicima.

Međutim, kako su izjavili bivši logoraši, prilikom posjete Božanića, kao i drugi novinari Srne, bili su prinuđeni da pred TV kamerama pročitaju prethodno pripremljen tekst u kojem je stajalo da se prema zatočenicima postupa sasvim humano i korektno. Inače, Božanićev otac Bogdan je bio pukovnik bivše JNA.

Slika 5. Dnevnik, Dragan Božanić⁴¹ poziva civile na klanje 1993 godine⁴²

⁴¹ https://www.google.com/search?q=dragan+bozanic&tbm=isch&ved=2ahUKEwirwr_bmI7zAhULzKQKHcqVDRYQ2cCegQIABAA&oq=dragan+bozanic&gs_lcp=CgNpbWcQA1CaHViaHWD5IWgAcAB4AIABc4gBc5IBAzAuMZgBAKABAaoBC2d3cy13aXotaW1nwAEB&scIent=img&ei=btRIYavTEYuYkwXK37awAQ&bih=657&biw=1366&rlz=1C1GGRV_enBA752BA752#imgrc=nzJScLovkzDIXM

⁴² <https://www.youtube.com/watch?v=A7u-xcEPRdc>

6. Dijana Čuljak

Novinarka Dijana Čuljak se početkom rata na području Hrvatske i Bosne i Hercegovine zaposlila kao novinar na Hrvatskoj radio-televiziji. Pratila je pripadnike Hrvatske vojne odbrane (HVO) u ratnim pohodima u Hercegovini, te redovno izvještavala hrvatsku javnost o dešavanjima na terenu. Mnogi su joj zamjerali na načinu na koji govori o onome šta se dešavalo u Mostaru i okolini. Bila je svjedok hapšenja 13 pripadnika Armije BiH koji su nakon boravka u prostorijama Mašinskog fakulteta u Mostaru nestali. Tijela desetorice pronađena su nekoliko godina kasnije, a za trojicu se još ne zna. Porodice nestalih molili su novinarku da iznese svoja saznanja o tom događaju, te da im pomogne da nađu svoje bližnje, ali Čuljak se nije oglašavala po tom pitanju.

Čuljak je izvještavala u potpuno iskrivljenom kontekstu o logoru Heliodorom gdje su pripadnici hrvatske vojske držali zarobljene Bošnjake. Naglašavala je kako ljudi u tom logoru borave zaštićeni i bezbjedni.

Slika 6. Dijana Čuljak⁴³ u posjeti konc. logoru Heliodorom 1993 godina⁴⁴

⁴³ https://www.google.com/search?q=dijana+culjak+heliodorom&tbm=isch&ved=2ahUKEwjH07uBmY7zAhWSkqQKHawADmsQ2cCegQIABAA&oq=dijana+culjak+heliodorom&gs_lcp=CgNpbWcQAzoECAAQHICmLFjBO2CZPmgAcAB4AIAB8AGIAbwKkgEFNS4zLjKYAQCgAQGqAQtn3Mtd2l6LWltZ8ABAQ&scient=img&ei=vdRIYYeBOJKlkgWsgbjYBg&bih=657&biw=1366&rlz=1C1GGRV_enBA752BA752#imgrc=F1IwOq1N0S9aCM

⁴⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=kVGtB19n5yU>

Nakon rata Čuljak je ostala raditi u redakciji HRT - a te je snimala priloge za mnoge emisije. Godine 2011. osnovala je svoju firmu OK TV doo koja se prema rješenju firme bavi promocijom.

ISTINOM DO SLOBODE

1. Senad Hadžifejzović

Senad Hadžifejzović je bosanskohercegovački novinar i voditelj, te vlasnik televizije Face TV. Hadžifejzović je jedan od poznatijih i značajnih bosanskohercegovačkih novinara i voditelja.

Godine 1991. imenovan je za urednika i voditelja Dnevnika, centralne informativne emisije Televizije Sarajevo, najmlađi urednik Dnevnika u Jugoslaviji. Istovremeno je radio i kao šef DESK - a, reporter, specijalni izvještač sa ključnih političkih događaja u zemlji (sastanci predsjednika jugoslavenskih republika).

Senad Hadžifejzović vodio je Dnevnik dvadeset četiri sata uživo i time spriječio državni udar na Bosnu i Hercegovinu. Dnevnik je započeo riječima:

„Drugog maja 1992. godine na istom ovom mjestu, u nazočnosti večerašnjeg urednika Dnevnika Televizije BiH, rješavala se budućnost i sudbina Bosne i Hercegovine...“⁴⁵

⁴⁵ Hadžifejzović, S. (2002): **Rat uživo**, CIP, Sarajevo, str. 85

Slika 7. Senad Hadžifejzović⁴⁶ vodi ratni Dnevnik

2. Azra Sipović-Dubinji

Azra Sipović- Dubinji bila je dugogodišnji novinar i urednik informativnog programa na Radio-televiziji Bosne i Hercegovine, čak i za vrijeme ratnih zbivanja od 1992. do 1995. godine.

Slika 8. Azra Sipović Dubinji, 1992. godina, Radio-televizija BiH⁴⁷

⁴⁶ https://www.google.com/search?q=senad+hadzifejzovic+ratni+dnevnik&tbm=isch&ved=2ahUKEwjWpcS_mY7zAhWXs6QKHfCKB9wQ2cCegQIABAA&ooq=senad+hadzifejzovic+ratni+dnevnik&gs_lcp=CgNpbWcQAzoECAAQEzoECAAQHIDxFFihL2DJMWgAcAB4AIABjwGIAfQLkgEENC4xMJgBAKABAaoBC2d3cy13aXotaW1nwAEB&scIent=img&ei=QNViydaFBZfngXwlZ7gDQ&bih=657&biw=1366&rlz=1C1GGRV_enBA752BA752#imgrc=cJJWW8gPxxMo1M

⁴⁷ Privatni arhiv autorice

U nastavku intervju sa novinarkom Azrom Sipović - Dubinji. Na pitanje kakvo iskustvo nosi u radu pod ratnim okolnostima od 1992. do 1995. godine:

“Umjesto iz grada, moja tročlana porodica je nakon okupacije Ilidže, krišom, tajnim putevima stigla u već granatiranu roditeljsku kuću na Bistriku. Bolesni otac i majka već u podrumu. Nismo prihvatili mjesto u organizovanom konvoju za raseljavanje, niti mjesta u vojnom avionu. Ni u jednom trenutku to nije bila prihvatljiva opcija. Muž Štefan prijavio se u Armiju, a ja u radijski studio RTV BiH da riječju, istinom i glasom razuma branim Domovinu. Šestogodisnja kćerka Nina danima nas je željno i u strahu iščekivala u naninom krilu. Radijske smjene trajale su često i po tri dana, prevozili su nas u vrijeme kada je granatiranje grada bilo manjeg intenziteta. Zadivljujući je entuzijazam s kojim smo radili, hrabrost s kojom smo dolazili na posao i izvještavali sa mjesta stradanja i velikih masakra. Markale 1 i Markale 2, tuzlanska Kapija, Prijedor, Ahmići, Srebrenica, Žepa...Informativni program pravili smo uz pomoć neumornih i hrabrih radio amatara, vijesti skidali sa stranih radio stanica...znali smo da je radio jedina veza opkoljenog Sarajeva i cijele BiH sa svijetom. Većinu repetitora zauzela je agresorska vojska računajući da će zaustaviti našu istinu i naš glas. Izdržali smo i preživjeli sve udare na nas pojedinačno, snajpere, granate, čak i onu modifikovanu avio bombu tešku oko pola tone koja je pogodila RTV dom....Ponosna sam na svoju ulogu u odbrani Domovine...znam da se tako osjeća i Ninin tata...ali nikada nismo kćerku pitali hoće li nam oprostiti što joj nismo dali šansu da živi drugačiji, mirniji i lagodniji život negdje daleko. Ovo je prilika da sada odgovori. Domovina ili neko tuđe nebo. !?”⁴⁸

- Kako je bilo raditi pod granatama?

“Biti novinar u ratu bilo je kao da si vojnik na liniji. Neko je odabrao ovu, neko drugu stranu, Gađali su nas lažima, mi se branili istinom. Medije u Beogradu za rat pripremila je Srpska akademija nauka po projektu i provjerenom receptu Geringa. Deset puta ponovljena laž postala je za konzumente – istina. Govorilo se o ugroženosti srspskog naroda, o nemogućnosti zajedničkog života sa druga dva naroda, o naoružavanju nesprskog stanovništva s ove strane Drine. A kada je krenulo osvajanje BH gradova, ubijanje golorukih civila, osnivanje logora, borili smo se istinom. Teško je prolazila jer su sve važne RTV predajnike zauzeli Jugoslovenska

⁴⁸ Intervju obavljen 2021.godine, transkript cjelokupnog razgovora u vlasništvu autorice, Azra Sipović-Dubinji

narodna armija i paravojne formacije iz Srbije. Tako su stvoreni svi preduslovi sa skrivanje agresorskog karaktera rata i plasiranje lažne slike u regiji, Evropi i svijetu.”⁴⁹

- Da li su očekivanja ista i sada kada je istina izašla na vidjelo nakon rata?

“Ali istina je ipak otišla na prave adrese. Novinari branioci ostali su na liniji. Bili smo gladni, spašavali smo svoje živote i živote najmilijih od granata i snajpera i izašli kao pobjednici. Moja misija istine je ostvarena u ratu, a i poslije njega u bilježenju stradanja i svjedočenja o strašnim zločinima. Ne želim prizanja, dovoljna mi je profesionalna samosvijest, ali žalim što ni jedan od propagandista mržnje, rata i ubijanja nije odgovarao za tu vrstu zločina, Time su stvoreni uslovi da se takvo novinarstvo i dalje koristi za rušilačku politiku. Na žalost.”⁵⁰

3. Mladen Vuksanović

Mladen Vuksanović bio je novinar i urednik Televizije Sarajevo koji je odbio raditi za Srpsku televiziju na Palama, za televiziju Radovana Karadžića. Mladen je napisao knjigu Pale 05.04-15-07.1992. godine – svjedočanstva o prvim ratnim mjesecima u Bosni i Hercegovini. Ova knjiga je objavljena gotovo u cijeloj Evropi, ali u Srbiji nije. Mladen je svoje kolege novinare opisao u knjizi kako su se dobrovoljno stavili u službu novog režima, postajući tako saučesnici u zločinima. Pokazalo se da su mnogi novinari koji su se predstavljali kao novinari bili samo sluge u potrazi za gospodarom riječi su Vuksanovića. U svom dnevniku Vuksanović je kazao kako fabrika medijskih laži radi neprestano, stvarajući paralelnu stvarnost za račun Karadžićevih ubica. Dok jedni ubijaju granatama, drugi ubijaju riječima, najvažnija je dobra podjela posla: „Srpski radio upravo objavljuje vijest da ‘ni jedna granata nije ispaljena sa Lapišnice (Pale) na Sarajevo’. Dok to slušam, čujem podmuklu grmljavinu topova iz pravca Lapišnice. Ovaj narod je

⁴⁹ Isto

⁵⁰ Isto

sukus laži, njegova suština je laž“. ⁵¹ Novinari koji su se stavili na raspolaganje mašineriji za ubijanje postali su najobičniji ratni huškači, riječi su Vuksanovića. Nakon masakra u Ulici Vase Miskina, „zločina od kog mozak staje“, Vuksanović je potpuno zgrožen, slomljen: „Ne mogu da dišem, hodam, mislim, ne mogu da podnesem sebe kao dio ljudskog roda“⁵². A onda gleda na Srpskoj televiziji sa Pala nekadašnju koleginicu Radu Đokić koja kaže da su to namjerno uradili sami Muslimani da bi šokirali svet. Njegov komentar je kratak i jasan: „To nisu novinari, to su profesionalne ubice“.⁵³

Slika 9. Mladen Vuksanović⁵⁴

Novinar Mladen Vuksanović je rođen na Palama, a umro je 1999. godine u Hrvatskoj kao izbjeglica, gdje je radio kao noćni čuvar.

NOVINARI NA OPTUŽENIČKOJ KLUPI

Bosna i Hercegovina je duboko podijeljena zemlja čije stanovništvo još uvijek nosi ožiljke od rata. Političke, socijalne i psihološke podjele u zemlji u velikoj mjeri utiču na status slobode izražavanja, kao i na strukturu i djelovanje medija. Zakon o pristupu informacija se primjenjuje, ali ne u potpunosti. U BH medijima nema cenzure u formalnom smislu, ali je

⁵¹ Vuksanović, M. (1996): **Pale 5. 4. – 15. 7. 1992 – Ratni dnevnik**

⁵² Isto

⁵³ Isto

⁵⁴ https://www.google.com/search?q=MLADEN+VUKSANOVIC&rlz=1C1GGRV_enBA752BA752&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjBv4J_d_yAhXVhP0HHfuWBkwQ_AUoAXoECAEQAw&biw=1366&bih=657#imgrc=6jKJ0nnZ3PLHyM

pritisak vladajućih elita na medije stalno prisutan, a veliki broj medija direktno služi određenim političkim snagama.

Što se tiče odgovornosti za plasirane sadržaje, treba istaći da je zakonska regulativa provedena na visokom nivou, ali je pitanje koliko se poštuje u praksi. Ako se takav sadržaj plasira u medijima i ako bude prijavljen od strane građana ili institucija, RAK će reagovati i na odgovarajući način sankcionisati taj medij. Što se tiče printanih medija, na snazi je sistem samoregulacije, što znači da nije moguće da Vijeće za štampu, koje je noseći organ te samoregulacije, kažnjava medije ili ističe sankcije, ali radi na osnovu preporuka. Pitanje koje slijedi je da li će neko ko je upozoren htjeti da prihvati preporuku ili upozorenje. Rezultati istraživanja pokazuju da mediji ne pridaju veliki značaj upozorenjima Vijeća za štampu.

Međutim, ono što se nigdje u svijetu ne može kontrolisati i što je mnogo veći problem, jeste odgovornost za dovođenje građana u zabludu. Mediji svojim tendencioznim izvještavanjem ili navijanjem za jednu od strana dovode ljude u zablude. To je najveći problem i s tog aspekta ne postoji ni pravno ni praktično rješenje.

Koliko su mediji i medijski radnici sposobni i spremni djelovati objektivno i da li uopšte postoji princip objektivnosti i nezavisnosti u gotovo apsolutnoj slobodi (treba u obzir uzeti i zakon o zaštiti od klevete FBiH i Zakon o zaštiti od klevete RS) koja im se pruža, pokazali su primjeri analize ovog istraživačkog rada, medijskog sadržaja i stručne literature, rezultati istraživanja, anketa i činjenice koje su iznijeli poznavatelji situacije u medijima u BiH.

Brojni su elementi koji negativno utječu na objektivnost medija u BiH. Najznačajniji je bez sumnje čvrsta riješenost stranaka na vlasti da kontrolišu protok informacija. Pored ovoga potrebno je govoriti i o sljedećim elementima: govor mržnje i propagandna djelatnost, politička angažovanost novinara u funkciji promocije određene ideologije, finansijska zavisnost od različitih političkih i društvenih centara moći, te prepucavanje medijskih kuća i njenih djelatnika.

Kako smo već naveli jedan od primjera jeste da je smrt ratnohušakačkog novinara Riste Đoge još uvijek nerasvjetljena. Dana 12. septembra 1994. njegovo tijelo nađeno je u Drini, u Zvorničkom jezeru. Zvanični izvještaji su govorili o nesrećnom slučaju, ali su postojale ozbiljne indicije da je Đogo ubijen. U to doba sukob između ratnog rukovodstva Republike Srpske i

Miloševićevog režima bio je snažan, pa su se brojne varijante o njegovoj smrti dovodile u vezu sa Đogovim provokacijama na račun Slobodana Miloševića.

Po ljudskoj pravdi Scheveningen bi svoje kapije prvo trebao otvoriti beogradsko-paljansko-banjalučkoj garnituri novinara. Našla bi se tu veća galerija čudnih likova, možda i opasnijih od vojnika. Od zaboravljene Milijane Baletić, pokojnih Ilije Guzine i Riste Đoge, preko Dragana Božanića do negdje izgubljenog Dragana Alorića ili Marice Lalović i njima sličnih, samo manje televizičnih novinara iz Politike, Večernjih novosti, Borbe, Duge, Ekspresa, Javnosti i Oslobođenja. I druga bi strana, Bosni zapadnija, imala koga izručiti. Šagolj bi tu, naravno, bio predvodnik, jer nakon njegove rečenice o Muslimanima i Makarskoj, izgovorene u prilogu o muslimanskoj agresiji na hrvatske prostore, u jednom je izbjegličkom kampu za Bošnjake između Splita i Makarske eksplodirala bomba od koje, čudom, niko nije stradao.

Dan slobode medija u BiH 3. maj

Treći maj u Bosni i Hercegovini obilježava se samo formalno. Iako se svaki put okupljaju medijski profesionalci, koji procjenjuju stanje slobode medija i raspravljaju o podizanju svijesti o važnosti medijskih sloboda i njezinih temeljnih načela.

Sloboda medija i sloboda govora zagantirani su u Bosni i Hercegovini Ustavom i zakonima. Nema nijednog zvaničnog dokumenta kojim bi ta sloboda bila ugrožena ili kojim bi se davalo za pravo državi da radi cenzuru, zabranjuje slobodni pristup informacijama ili dostupnosti bilo kojem svjetskom mediju, uključujući nove medije, internet i socijalne mreže.

Prema ocjeni Freedomhousea, BiH je država sa djelimično slobodnim medijima. To znači da je uticaj političkih, ekonomskih i drugih lobija na medije, posebno javne servise, još uvijek značajno prisutan. U Republici Srpskoj javni servis radi u interesu Saveza nezavisnih socijaldemokrata, a na području Federacije BiH se potencira Socijaldemokratska partija BiH i

njeni koalicioni partneri. Svi drugi politički subjekti nemaju odgovarajući pristup javnim emiterima.

Bosna i Hercegovina je među prvima u regionu dodatno garantirala slobodu medija, usvajajući zakone o zaštiti od klevete (Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska), kojima je dekriminalizirana kleveta, i Zakon o slobodnom pristupu informacijama, na raspolaganju i građanima i novinarima, uspostavljena je Regulatorna agencija za komunikacije. Novinarski kodeksi su odlično formulirani, dajući profesionalne upute i zaštitu novinarima za slobodno, nepristrasno i tačno izvještavanje.

Bosna i Hercegovina je prva u regionu uspostavila i dobro razvila samoregulacijsko tijelo za štampane i online medije, Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini⁵⁵, sada već uveliko prepoznato u Europi kao primjer funkcionalnog samoregulacijskog tijela u jednoj tranzicijskoj zemlji, koje sada, temeljem svojih iskustava, pomaže kolegama iz zemalja Zapadnog Balkana i jugoistočne Europe da osnuju i razviju slična tijela u svojim zemljama. Punopravni je član Alijanse nezavisnih Vijeća za štampu Europe, AIPCE, i pronositelj pozitivne poruke Bosne i Hercegovine u Europi i institucijama Europske unije.

Odgovornosti za garantirane slobode medija u Bosni i Hercegovini nema, a bez odgovornosti sloboda postaje anarhija. Obilježavajući Svjetski dan slobode medija, konstatiramo da je u velikom broju medija sloboda ugrožena pogrešnim korištenjem, a u nekim slučajevima i očitom zloupotrebom. To dolazi ne samo od strane vlasnika, menadžmenta i urednika medija, već najvećim dijelom od strane političara i političkih lobija. Mnogi vlasnici medija su povezani s političkim lobijima, određenom političkom partijom, ili čak lider i osnivač političke partije. Nezavisnost uredničke politike u takvim medijima ne postoji, ona se kreira u skladu s političkim interesom ili političkom orijentacijom vlasnika medija.

Problem se dodatno povećava u slučajevima javnih radio-televizijskih servisa, čiji bi vlasnici trebali biti građani entiteta i države Bosne i Hercegovine. Tri su javna servisa u Bosni i Hercegovini: dva entitetska - RTV Federacije i RTRS, i jedan na nivou cijele države - RTVBiH. Javni servisi su pod otvorenim utjecajem političkih partija i veoma podijeljeni. Građane, vlasnike

⁵⁵ www.vzs.ba

javnih servisa, koji plaćaju taksu za njihovo izdržavanje, niko nije pitao da li treba i pod kojim političkim utjecajem njihov javni servis biti. Građani su, bez svoje volje i bez svoga glasa, stavljeni u unakrsnu vatru politički dirigiranih javnih servisa, oprečnim informacijama, međusobnim optuživanjima i internim medijskim ratom. Interes javnosti za istinitom i pravovremenom informacijom je zanemaren. Građani su tako manipulirani, zbunjeni, bez zdravog dijaloga, neprestano se vraćajući na nacionalnu netrpeljivost, diskriminaciju, mržnju i huškanje. Na takvom pripremljenom temelju, govor mržnje se lako i opako vratio u sadržaje medija. Kod online izdanja posebno je to izraženo u komentarima anonimnih posjetitelja. A tu onda prestaje priča o slobodi, tu prestaje zagwarantirana zaštita novinara i slobode informiranja, jer govor mržnje nije sloboda govora. Širenje govora mržnje podrazumijeva krivičnu odgovornost, prema svim krivičnim zakonima u Bosni i Hercegovini. Njegovo širenje je, po stabilnost i sigurnost života građana, opasno svuda, a posebno u ovako kompliciranim, podijeljenim društvima, kakvo je bosanskohercegovačko, nakon rata od 1992. do 1995. Odgovornost medija, posebno javnih servisa, u tom smislu je ogromna. Odgovornost politike i vlade u Bosni i Hercegovini u tom smislu je, također, veoma velika. Vlada je obavezna omogućiti uvjete u kojima politika neće imati niti pravo niti mogućnost utjecati na medije, ili raditi političku ucjenu prema medijima, naročito ne prema javnim servisima, kao građanskom vlasništvu.

Građani su manipulirani, zbunjeni, bez zdravog dijaloga, neprestano se vraćajući na nacionalnu netrpeljivost, diskriminaciju, mržnju i huškanje.

Uvjeti za ostvarivanje slobode medija podrazumijevaju angažman vlade demokratske Bosne i Hercegovine u kreiranju povoljnog okruženja za nesmetani i slobodni rad medija: za potpuno neovisne i bez političkog utjecaja javne servise i za materijalne povoljnosti za redovito izlaženje štampe. To je i jedan od naloga Vijeća Europe, u zadatim Indikatorima za mjerenje medijskih sloboda u zemljama članicama Vijeća Europe, prema Preporukama 1848 i Rezoluciji 1636, donesenim od Vijeća Europe 2008. godine, kada je, između ostalog, rečeno i: Zemlje članice i parlamenti, članovi Vijeća Europe, trebali bi vršiti periodičnu procjenu stanja i nivoa svojih medijskih sloboda, mjereći svoje zakone i praksu prema rasponu osnovnih načela koje je uspostavilo Vijeće Europe.

STANJE MEDIJA U BOSNI I HERCEGOVINI

Daytonski mirovni sporazum i nije zapravo ni bio neki sporazum o miru. U biti i u sadržajnom aspektu, to je bio samo jedan ugovor o prestanku rata i tu prestaje svaka njegova pravna utemeljenost i pozitivna historijska uloga. Nažalost, zaustavivši oružani rat, u čemu je bio uspješan u odnosu na dotadašnje mirovne prijedloge, Dayton nije zaustavio niti otklonio onaj temeljni, tj. politički sukob koji je doveo do rata 1992. godine, a koji je i dalje, ali sada u mirnim i legitimnim uvjetima nastavljen punom energijom.⁵⁶

Bosanskohercegovački mediji su i dalje podijeljeni, čak i RTV servisi na Radio-televiziju Bosne i Hercegovine, Radio-televiziju Federacije i Radio-televiziju Republike Srpske. U funkciji su politike, većinom iz RS-a, odnosno vladajućih stranaka, a trenutno SNSD-a i Milorada Dodika.

Javna je tajna da osim RTV RS - a Dodikova televizija je i Alternativna TV, a TV BN iz Bijeljine u funkciji je Srpske demokratske stranke. Milorad Dodik je 2006. godine došao na vlast za Predsjednika Vlade Republike Srpske, uz snažnu podršku Ambasade Sjedinjenih Država i OHR - a. Oba puta kada su odlučili da mu pomognu osvojiti vlast, njegove međunarodne pristalice učinile su u to u nadi da će im on, za uzvrat, pomoći u smanjivanju jaza između dva etnički podijeljena entiteta i kreiranju funkcionalnije centralne vlasti u zemlji. Umjesto toga, Milorad Dodik je ojačao svoju kontrolu nad svim institucijama Republike Srpske, efikasno neutralizirao opoziciju, ušutkao medije i cijeli entitet, faktički, pretvorio u svoj posjed. Uprkos stalnim optužbama za korupciju koje iznosi Transparency International i druge nevladine institucije koje se bave monitoringom rada organa vlasti, kao i mediji van Republike Srpske, domaći mediji sa sjedištem u ovom bosanskohercegovačkom entitetu ne izvještavaju se ni o kakvim neregularnostima, niti kritikuju politiku Dodikove Vlade. Efikasno su ušutkani, i to putem Vladinih subvencija. Primjer toga je da je sredinom septembra 2009. godine, Vlada RS

⁵⁶ Fukipović, M.-Duraković, N., (2002): **Tragedija Bosne**, CIP, Sarajevo, str. 101

donijela je odluku o dodjeli pomoći medijima u Republici Srpskoj u vrijednosti od 5.000.000,00 KM. Zbog svega toga, priče o korupciji u Vladi RS jedino prenose strain mediji putem svojih lokalnih dopisnika, poput Centra za istraživačko novinarstvo i Radija Slobodna Evropa ili medija iz Federacije Bosne i Hercegovine.

Predsjednik Republike Srpske Milorad Dodik mišljenja je da treba ukinuti državni Javni servis BiH, a da do tada treba odlučiti na koji način će građani RS plaćati televizijsku pretplatu.

"RTV BiH je neželjena što se tiče RS, ona je nama nametnuta, ona ne predstavlja objektivnu medij. Ona je u službi jedne politike i jednog grada i mi uopšte ne osećamo potrebu da finansiramo nešto što nije u našem interesu i nije naš servis", rekao je Dodik za novine Kurir.⁵⁷

Televizijska taksa Republike Srpske iznosi 7,15 konvertibilnih maraka. Ukupan prihod od te takse na cijeloj teritoriji BiH dijeli se između tri javna servisa s tim što državnom javnom servisu pripada 50 odsto, dok entitetskim javnim emiterima pripada po 25 odsto. Predsjednik RS - a smatra da treba razvijati i podržavati medije koji su na komercijalnoj osnovi preživjeli teška vremena, a ne, kako je rekao, "jednog monstruma koji živi u Sarajevu".

Na isti način podijeljeni su i internet portali, koji govore onako kako im gazde kažu. Veoma su rijetki primjeri profesionalnog istraživačkog novinarstva koji sve tvrdnje o aferama, krađama, korupciji potkrepljuju konkretnim dokazima.

ANKETA SARAJEVO, MOSTAR I BANJA LUKA

Anketa za potrebe ovog istraživačkog rada rađena je na prostoru Bosne i Hercegovine, gradovima Sarajevo, Mostar i Banja Luka. Rađena je u mjesecu augustu 2021. godine. Sadržavala je jedno anketno pitanje.

⁵⁷ Kurir, 13. 12.2011.

Pitanje građanima bilo je da li je u Bosni Hercegovini, Srbiji i Hrvatskoj vođen medijski rat riječima za vrijeme ratnih sukoba od 1992. do 1995. godine prema sadržajima koje su pratili, slušali i gledali u periodu od 1992. do 1995. godine.

U obzir je uzeto 50 ispitanika na području Sarajeva, Mostara i Banja Luke. Sarajevo 20 ispitanika, Mostar 10 i Banja Luka 10. U prilog tabelarni prikaz.

ANKETA: Da li je u BiH, Hrvatskoj i Srbiji vođen medijski rat riječima za vrijeme ratnih sukoba od 1992. do 1995. godine prema sadržajima koje ste pratili, slušali i gledali u navedenom periodu?

	SARAJEVO	MOSTAR	BANJA LUKA
DA	95%	65%	45%
NE	2%	25%	35%
SUZDRŽANI	3%	10%	20%

Tabelarni prikaz 1. Anketa

Na osnovu rađene ankete možemo reći da većina ispitanika u Bosni i Hercegovini ima mišljenje da je vođen medijski rat od 1992. do 1995. godine na prostorima Bosne i Hercegovine, Srbije i Hrvatske.⁵⁸

ODNOS BH VLASTI PREMA MEDIJIMA

Postoje mediji koji su pod direktnom kontrolom neke političke stranke, što pokazuju i brojna istraživanja. Novinari koji rade u medijima koji su pod direktnom kontrolom neke političke stranke suočavaju se sa mnogim etičkim problemima kao što je npr: Kako ostvariti novinarsku zadaću ako je ona u suprotnosti od stranke koju kontolira medij? !

⁵⁸ Anketa rađena u septembru 2021 godine, u vlasništvu autorice

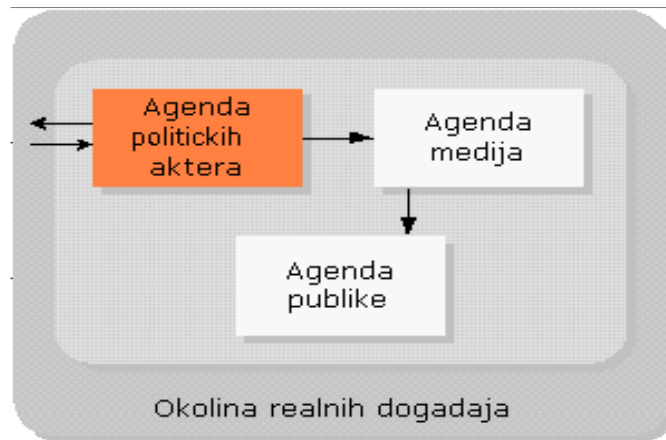
Praksa je vrlo jasna: ili se novinar mora pokloniti proklamiranoj uređivačkoj koncepciji ili mora napustiti taj medij. Pokoreni novinari žive i rade pod velikim etičkim opterećenjima, bježe na sporedne teme, priklanjaju se samocenzuri, a nerijetko napuštaju profesiju. Na njihovo mjesto dolaze mladi, neiskusni novinari koji nemaju alternativu. Prihvataju uvjete koje im nameću vlasnici, sretni što mogu raditi. Prva i najčešća žrtva takvog medijskog stanja jeste etika, a krajnja žrtva je istina. Kao preporuke za prevazilaženje ovakve situacije preporuke su edukacija i praksa mladih novinara i studenata novinarstva, te izraženija tolerancija medijskih radnika. „Potrebna su dva elementa. Prvi je profesionalni, da studenti novinarstva i novinari budu bolje educirani, sa puno više prakse, da se usavrše u svim tehnikama rada i na taj način unaprijede profesionalizam, ističe Udovičić. Druga stvar je politička komponenta. Potrebno je mnogo više tolerancije kod samih novinara. Svoje lične impresije i stavove treba da ostave na stranu, a da izvjestе profesionalno, u skladu s novinarskim standardima.”⁵⁹

Možemo reći, da su mediji vlastima potrebni radi:

1. *popularizacije njihove politike,*
2. *propagiranje njihovih političkih stavova,*
3. *opravdanja političkih poteza,*
4. *zataškivanja promašaja i isticanja uspjeha.*⁶⁰

⁵⁹ Udovičić, R. (2011): **Tema: Sloboda i odgovornost medija u BiH**, Media Centar, Sarajevo, predavanje

⁶⁰ Isto

Slika 10.⁶¹

Stranački političari na najvišem stupnju donose političke odluke i time daju impulse stvarnom svijetu. Oni usvajaju budžete, zakone, daju subvencije, reguliraju i upravljaju prostorom za igru. Na taj način ostvaruju neka djelovanja i primaju reakcije na njih. Time formiraju političku agendu, koju prosljeđuju medijima, koji su potpuno ovisni o tom dotoku informacija. Mediji dalje prosljeđuju tu agendu prema dolje, općoj publici.⁶² (Slika 10.)

Ovaj model je na prvi pogled sasvim jednostavan i odgovara slici medija kao sluge politike, o čemu je bilo riječi u uvodnoj priči. Osim toga, postoji još cijeli niz empirijskih promatranja o karakteru komunikacijskog procesa i argumenata iz literature, koji podržavaju ovaj model.

Najvažniji razlog za izdvojenu ulogu stranaka i politike u komunikacijskom procesu svakako je u tome da su ta dva segmenta zapravo instance koje djeluju. Oni organiziraju stranačke skupove; daju intervjuje; oni odlučuju u vladi ili u parlamentu. Interes svih stranaka je da pronađu teme koje su od izuzetnog interesa, da bi na taj način na sebe skrenule pažnju javnosti te ostvarile opće prihvaćanje među narodom. Za tu svrhu osnivaju vlastite štabove, daju zadatke istraživačima javnosti i promatraju javno mnijenje.

⁶¹ Ulrich von Alemann, (1997): **Stranke i mediji**, Bonn BpB, Njemačka

⁶² Isto

Pri tome vladajuće i oporbene stranke nisu u istoj poziciji. Jer, vladajuće stranke raspolažu većinom materijalnih resursa. Istodobno, vladajuće stranke raspolažu i velikim resursom osoblja, s obzirom na to da se vladini štabovi mogu uračunati u stranačke štabove. Posebno vladajuće stranke raspolažu većom projekcijom aktivnosti, a samim tim imaju više mogućnosti pri odabiru tema. "Tko vlada temama o kojima se vodi politička rasprava, on je jedan korak ispred svojih političkih konkurenata, i ima veću šansu da pri debatiranju na ovu temu nametne svoje mišljenje kao mišljenje većine", rekao je Wolfgang Bergsdorf.

Protivničke stranke, kako je već očito, imaju strategijske zaostatke pri određivanju političke agende jer su u stanju formulirati samo verbalne alternative, ali ne mogu postaviti činjenice. Zbog toga one češće izbjegavaju programatsko polariziranje (više solidarnosti, pravednost i mir ili više tržišta i sloboda). Takva polarizacija više odgovara manjim strankama s jasnom slikom svijeta i jasnim profilom. Ovakva situacija dovodi velike stranke koje se s jedne strane bivaju prisiljene profilirati kao stranke većine i demonstrirati kompetenciju vlade, ali s druge strane dospiju u ulogu protivničke stranke, u nazavidan položaj.

Ali strukturalna projekcija vlade za "komunikacijski menadžment" nije nedostižna za stranku, inače nikad ne bi bilo promjene vlasti. Vladajuća stranka (odnosno šef vlade) jednostavno bi se etablirao kao veliki komunikator, koji vlada nad javnim mnijenjem, i to određivanjem tema, pravilima govora, određivanjem događaja, informativnim kontaktima prema novinarima. Jer, projiciranje vlade ne događa se samo pukim pogreškama vlade nego i zahvaljujući neovisnosti.

Nova centralna tema bila je "simbolična politika", insceniranje (prividne) političke stvarnosti putem stranaka i političara. U porastu je tendencija da se politika stavi na tržište kao PR (public relations). Ne konkretni političari (policies), nego njihova prezentacija i prodaja određenih većina. Građanima bi se putem stranaka prezentirali proizvodi komunikacije. Nitko više ne bi imao interesa inzistirati na transparentnosti političkih odluka, nego bi trebalo promicati površne strukture i privid političkog. Što je politika kompleksnija, to bi delikatniji bili akteri za rituale i simbolične predstave. Simbolična politika vodila bi do personaliziranih strategija,

kampanja osjećaja i ideoloških prividnih fokusiranja. "Centralna teza je da se politička stvarnost često više skriva, nego razotkriva komunikativnim velom simbolične politike." ⁶³

Tijekom komunikacijskih procesa u izornoj kampanji simbolična politika, a time i profesionalni PR - rad koji stoji u vezi s njom, dostiže svoj vrhunac . Ono što već vrijedi za svakodnevnicu političke komunikacije u izornoj kampanji, poprima ekstremne razmjere: "Personaliziranje, insceniranje, simbolična trgovina i razmjena izjava uz pomoć političke retorike putem medija, sve su to karakteristike političkog marketinga." Sveukupno, rezultati unapređenja komunikacijskih procesa u izornoj kampanji jako su kontroverzni: Jedni svu moć vide u rukama PR - profesionalaca pojedinih stranaka, drugi upozoravaju na svemoćne medije i ispolitizirane novinare.

To je i jedan od osnovnih razloga pri popularnom razlikovanju između "samo" simbolične politike i "stvarne" politike. Ako većina građana o politici doznaje samo iz medija, šta se onda događa sa "stvarnom" politikom? Postoji li ona uopšte? Zar granice između te dvije politike nisu gotovo nevidljive? Postaje li time fasada prema realnosti shodna tzv. Potemkin - principu: "Samo ono što se vidi, realno je, a samo ono što je realno, djelotvorno je." Je li simbolična politika loša zato jer je manipulativna, a stvarna dobra zato jer je opipljiva? Mogu li se onda na isti način optužiti ideje i vizije neke stranke, koji su isto tako dobri simboli? I zar siromaštvo i korupcija nisu loša politička stvarnost? To nas ne vodi samo do kontroverznog pitanja konstruktivističke teorije medija, nego i do principijelnih spoznajno-teorijskih i centralnih problema. Postoji još mnogo pitanja koja dovode u pitanje top-down-model, model centralnog upravljanja medijima i javnošću putem politike.

Odraz političke kulture u zemlji čine tri emitera: Radio-televizija Bosne i Hercegovine (BHRT) i dvije entitetske radio-televizije (RTRS i RTVFBiH). U nastojanju da ojača ulogu javnih emitera u procesu društvene kohezije među pripadnicima tri etničke grupe, Zakon o osnovama Javnog radio-televizijskog sistema o Javnom radio - televizijskom servisu Bosne i Hercegovine iz 2002. godine definiše javne emitere unutar njihovih područja emitovanja i traži

⁶³ Isto

od njih da u emitovanju programa i kadrovskoj strukturi provode relevantne ustavne odredbe u vezi sa jednakim pravima konstitutivnih naroda i ostalih.⁶⁴

Rat je za posljedicu imao podjelu na tri potpuno odvojena medijska sistema, među kojima, i to u najdoslovnijem značenju te riječi, nije postojalo nikakve korespondencije. S druge strane, sva tri medijska sistema su gotovo u istoj mjeri bila pod izravnim utjecajem triju vladajućih nacionalnih programa i politikâ triju vladajućih nacionalnih filozofija. Tri vladajuće nacionalne filozofije, personificirane kroz tri vladajuće političke stranke, utvrđivale su njihovu uređivačku koncepciju, žurnalistički ih profilirale, nalagale im zaokrete od tvrdih i nepopustljivih prema tolerantnijim i liberalnijim žurnalističkim rješenjima i žanrovima itd. Na kraju, tokom rata je u njima, cijelo vrijeme, iako nekada manje a nekada više izražena, dominirala i svojevrsna ratnohuškačka logika. Imajući u vidu nivo demokratizacije na balkanskim prostorima, nimalo ne čudi što su prethodni, ali i novi režimi htjeli, i mahom uspjeli da kontrolišu mas medije. U tom kontekstu, uopšte ne iznenađuje činjenica da u BiH srpska, hrvatska i bošnjačka politika kao i njihovi nacionalno-ekonomski interesi, pokušavaju da još jače kontroliraju medije.⁶⁵

S proljeća 1984. godine Milošević je započeo sistematično pridobijanje urednika, pa i čitavih listova i kuća. Nakon višestranačkih izbora režimi preuzimaju nadzor nad elektronskim informativnim medijima i nad određenim novinama.⁶⁶ U Srbiji je taj teren bio pripremljen veoma pažljivo. U martu mjesecu 1991. godine donijet je republički zakon o javnom informianju, a 31. jula iste godine usred eskalacije rata u Hrvatskoj, donijet je Zakon o Radio - televiziji, po kojem RTS treba da doprinosi širenju veza sa Srbima izvan Republike Srbije. Signali radio sistema SR Srbije i SR Hrvatske pokrivali su velike dijelove BiH. Prvi program Radio Sarajeva imao je nečistu frenkvenciju, tako da se na području BiH ova stanica nije mogla slušati bez teškoća. TV signali Srbije pokrivali su Istočnu Bosnu, dok su TV signali Hrvatske pokrivali sjevernu i zapadnu Bosnu i zapadnu Hercegovinu. Bosansko podrinje bilo je slabo pokriveno signalima TV SA.

Rješenje cijele političko - medijske zbrke na Balkanu udruge, novinari i građani vide u jačem utjecaju međunarodne zajednice na političare koji vrše pritisak.

⁶⁴ Džihana A., Jusić T., 2008.

⁶⁵ Mujagić, N (2010): **Tihi govor Bosne**, Sarajevo, str.110.

⁶⁶ Izvještaj Međunarodne komisije za Balkan, 1997, str.66

UVODENJE TELEVIZIJE NA HRVATSKOM U BIH

DEBATE

Priča o trećem kanalu je bacanje prašine u oči

U medijskom prostoru i na političkoj sceni BiH nastavljena je debata o uspostavi javnog RTV kanala na hrvatskom jeziku. U političkoj areni je manje zanimljivo nego na medijskoj, budući da se čeka zasjedanje državnog parlamenta na kojem će se testirati snaga amandmana na Zakon o javnom RTV sistemu, prethodno prihvaćenih na sjednici Vijeća ministara BiH glasovima samo hrvatskih i srpskih ministara. Test će biti zanimljiv i zbog toga što se resorni ministar komunikacija Damir Hadžić javno ogradio od prijedloga usvojenog na sjednici VM-a, kao i zbog činjenice da proceduralno svaka izmjena zakona iz nadležnosti Ministarstva komunikacija, koja se šalje u parlamentarnu proceduru, mora imati pozitivno mišljenje resornog ministarstva.

HDZ BiH je ostao prilično usamljen u doziraju novih i jednako neutemeljenih argumentiranja vlastitog prijedloga o uspostavljanju RTVH. Posljednji takav lažan argument plasirao je Rudo Vidović, zamjenik ministra komunikacija u Vijeću ministara, u emisiji *Pošteno* FTV-a kazavši

kako uspostava hrvatskog javnog servisa "neće ništa koštati" (!?) iako je prethodno obrazložio kako će RTVH imati moderan studio u Mostaru, digitalni sistem koji će omogućiti gledanje nove RTV na cijelom teritoriju države BiH, oko 120 zaposlenih i upravni odbor (vijeće) od četiri člana..., za što bi trebalo, po procjenama stručnjaka Evropske komisije (urađene prije nekoliko godina), najmanje devet miliona maraka.

No, ono sa čim HDZ BiH pa ni Vidović nisu računali jesu sve glasnije optužbe koje na njihov račun dolaze od samih Hrvata. Oni su svoj stav prema HDZ-u i općenito njegovim nastojanjima da uspostavi servis na hrvatskom jeziku iskazali prošle sedmice na javnoj debati o ovoj temi organiziranoj od strane Udruge hrvatskih novinara u BiH. Na toj debati niko nije sporio činjenicu o nedovoljnoj zastupljenosti Hrvata u informativnom prostoru BiH, posebice informiranja na hrvatskom jeziku u javnim servisima, ali su se čuli prilično suprotstavljeni stavovi samih hrvatskih novinara o potrebi formiranja posebnog kanala na hrvatskom jeziku, od kojih su ne-

ki ustvrdili kako je "priča o trećem kanalu bacanje prašine u oči i skretanje pozornosti sa stvarnih problema".

Na tom skupu HDZ BiH je nedvosmisleno optužen za rušenje postojećih medija na hrvatskom kao i političku nesposobnost u borbi za ravnopravan politički i svaki drugi položaj Hrvata (u čemu nisu štedjeli ni bošnjačke partije). Profesor na Sveučilištu u Mostaru Milan Vego (i sam nekada novinar Radio Sarajeva i direktor Radija Herceg-Bosne), Ilija Sagolj, urednik portala *Neznanje*, Vera Soldo, urednica portala i magazina *Republika*, i mnogi drugi sudionici debate nisu, kako je HDZ očekivao, unisono podržali formiranje stranačke televizije na hrvatskom jeziku.

Očito je kako su HDZ BiH i druge političke partije sa hrvatskim predznakom dobili snažne oponente u grupi hrvatskih novinara i profesora iz Hercegovine, koji su spremni profesionalne, etičke pa i nacionalne interese i svoje bivstvovanje u BiH i Mostaru braniti mozgom, a ne vlastitim imovinskom kartonom, kako to čini HDZ i njegovi prvaci. (B. Rudić)

Slika 10. Dani, 24.01.2013

Moguće je da se formira treći kanal, ako se ima novca i kadra (novinara), jer su napravljene sve potrebne predispozicije za to, kazala je Amna Popovac, direktorica Radio 88 Mostar, za potrebe ovog istraživačkog rada. Naime, zakon je usvojen 11.01.2013. ali nije napravljen plan, od kojih para i iz kojih izvora će se finansirati. Vijeće ministara BiH većinom glasova utvrdilo je Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Javnom radio - televizijskom sistemu BiH koji je predložio predsjednik Vijeća ministara Vjekoslav Bevanda. Za prijedlog izmjene zakona glasovali su ministri iz reda dva HDZ-a Bariša Čolak i Damir Ljubić, uključujući predsjedatelja Bevandu, te ministri SNSD-a i SDS-a Sredoje Nović i Mirko Šarović. Protiv su bili ministri iz reda SDP-a Zlatko Lagumdžija, Damir Hadžić i Zekerijah Osmić kao i

zamjenica ministra financija iz redova SBB-a BiH Edita Đapo. No, unatoč tome većinom glasova izmjene zakona dobile su potrebnu potporu.

Valja reći da resorno Ministarstvo prometa i veza nije pripremilo i u programu rada za 2013. godinu predložilo izradu ovog zakona. Prijedlog zakona s ugrađenim sugestijama i primjedbama bit će dostavljen Parlamentarnoj skupštini BiH na razmatranje po osnovnoj zakonodavnoj proceduri. Prijedlogom zakona osniva se RTV kanal na hrvatskom jeziku kao javni servis kojem će pripadati 20 odsto neto-prihoda od marketinškog oglašavanja i 20 odsto od ukupnog iznosa RTV pristojbe naplaćene na teritoriju Bosne i Hercegovine. Dom naroda Parlamentarne skupštine BiH zadužio je 2008. godine Vijeće ministara BiH da pokrene postupak osnivanja RTV kanala na hrvatskom jeziku. Po predviđenom dokumentu u izmjenama Zakona o Javnom RTV sustavu umjesto tri, uvode se četiri RTV kanala. Novi kanal na hrvatskome jeziku trebao bi imati oznaku RTVH. Zadužena je i Regulatorna agencija za komunikacije (RAK) da dodijeli frekvencije koje bi osigurale da se programi četiri RTV kanala mogu vidjeti, odnosno čuti na što širem području države. RTV kanal na hrvatskom jeziku će se, jednako kao i tri druga emitera, financirati prihodima od jedinstvenog marketinga i pretplate. Svaki entitetski emiter bi se trebao odreći po 5 odsto prihoda od pretplate, odnosno marketinga a umjesto stavke od 50 odsto za RTV na državnoj razini kanalu na hrvatskome jeziku trebalo bi otići deset odsto njihovih prihoda. U objašnjenju odluke navodi se da su do sada provedene potrebne konzultacije sa svim relevantnim institucijama, da je izrađen elaborat za organizacijsko-programski i tehničko-tehnološki segment.

Po tim prijedlozima sjedište RTV kanala bi trebalo biti u Mostaru što će biti moguće ostvariti i povezati u jedinstven RTV sistem kada se provede digitalizacija što je obveza BiH kako ne bi ostala posve izolirana među zemljama regije. Oko uspostave RTV kanala na hrvatskome jeziku odavno se vode politički dogovori između najvećih hrvatskih i bošnjačkih političkih stranaka, a njegovo konačno prihvatanje i prosljeđivanje u dalju proceduru predstavljalo je i svojevrsni test mogućeg funkcioniranja vladajuće koalicije. Od 2008. godine pokušala se obustaviti uspostava RTV kanala na hrvatskom jeziku tako da su bošnjački zastupnici to proglasili kršenjem vitalnog nacionalnog interesa ovoga naroda. Najveći je upravo problem može li se upravo bošnjačkoj javnosti servirati priča o RTV kanalu na hrvatskome

jeziku budući da je SDA-ov šef Sulejman Tihić postavio standard da je bošnjački interes ponovno da Hrvati nemaju pravo na informiranje na svome jeziku što potvrđuje praksa sadašnjih javnih RTV emitera. Teško će biti iskočiti iz tog nacionalnog protivljenja pravu Hrvata i postati izdajnikom.⁶⁷

“Moj stav je da treba imati dovoljnu zastupljenost hrvatskog jezika u programu javnih servisa, što sada nije slučaj. Ako ne može drugačije, onda treba praviti novi kanal, mada mislim da je to finansijski neisplativo. Niko ne zna kako će izgledati BiH nakon ustavnih promjena, koliko kantona/regija će imati itd.itd. tako da je sudbina kanala na hrvatskom jeziku neizvjesna”⁶⁸, kazala je Popovac.

Ljudi koji posjeduju medije pripadaju uskom krugu, uskoj eliti vlasnika koji kontrolišu privatnu ekonomiju i državu, kontrolišu javni puls naroda. Oni stvaraju precepciju problema, sprečavaju ih, kontrolišu i oblikuju u interesu privatnog vlasništva.

Mediji posjeduju tržište informacija. Oni, prateći interese krupnog kapitala, plasiraju informacije narodu i na taj način kreiraju sliku u javnosti kakvu žele. U stvari, mediji ne plasiraju informacije narodu, odnosno potrošačima. Oni prodaju narod oglašivačima, koji, da bi održali postojeće stanje, putem medija plasiraju pseudo potrebe, kvazi interese koji zaokupljuju narod i time odvrćaju njihovu pažnju sa stvarnih problema. Na taj način upravljaju i narodom i medijima. Narodom, jer ga drže na povodcu odvrćajući mu pažnju i dajući mu lažnu predstavu o bitnosti njegovog mišljenja, i medijima, jer ih kontrolišu uslovljavajući ih novcem koji je neophodan za njihovo funkcionisanje. Na taj način koncept nezavisnih medija gubi svaki značaj. Kada se još doda uticaj države, postavlja se pitanje:

Od koga su to mediji nezavisni?

Od kapitala sigurno nisu. Kao ni od države. Možda od onih kojima bi trebalo da služe. Od naroda. Čini se kao da su mediji, ponijeti tržišnom logikom, počeli da ruše ono što su strpljivo gradili cijeli vijek: demokratski poredak zasnovan na poštovanju vrijednosti. Čomski

⁶⁷ <http://www.vecernji.ba/vijesti/vijece-ministara-usvojilo-zakon-a-sarajevo-protiv-prava-hrvata-clanak-496481>

⁶⁸ Intervju Amna Popovac, u posjedu autorice

ističe da mediji danas primjenjuju izmišljeno razilaženje u mišljenju. Oni čak predstavljaju bitan element u dekodiranju manipulacije, nerijetko čine njen osnovni oslonac. Najradikalniji prikaz medija ipak je dao Džordž Orvel u svom djelu 1984. opisujući antiutopijski svijet u kome totalitarna država u potpunosti degradira čovjeka. On opisuje svakodnevicu u kojoj su u kućama instalirani telekrani koji se mogu samo utišati, ne i isključiti, i koji u isto vrijeme i primaju i šalju signal. Oni su mogli uhvatiti svaki zvuk, jači od vrlo tihog šapata, takođe i registrovati sliku koja je bila u njihovom vidnom polju. Međutim, Orvelova predstava budućnosti uveliko je pretjerana, najveći broj njegovih najcrnijih misli nije dobio svoju potvrdu u realnosti. Pogriješio je i u svom poimanju unutrašnje logike totalitarizma kao i u procjeni da će građani biti u tolikoj mjeri degradirani od strane države i zahvaćeni medijskom indoktrinacijom da se neće moći suprostaviti. Ali, njegova predstava medija, medijske kontrole i sistema propagande uopšte, može umnogome pomoći i doprinjeti razvoju svijesti građana o neophodnosti slobode medija i mišljenja kako se ne bi doveli u situaciju da živimo u svijetu u kome živi i Orvelov junak Winston Smit.

DOBA LAŽNIH INFORMACIJA

Javnost je, baš kao kiseonik, prirodna potreba svakog pojedinca. Sloboda štampe je prirodno pravo, od Boga dato i nepodložno zastarijevanju. Njega ne smije pogaziti nikakva ovozemaljska sila, a pogotovo ne iskvarena vlast koja pokušava da spasi vlastitu kožu.

Pravo na slobodnu štampu je politički adut u rukama pojedinaca protiv vlasti. Slobodna štampa, poput Telefovog koplja, u stanju je da zaliječi rane koje nanosi političkom tijelu. Ovo su riječi Tomasa Erskina, državnog tužioca Princa od Velsa, koji je, braneći pisca Tomasa Pejna od optužbi za širenje buntovničke klevete, krajem XVIII vijeka, kao glavni argument isticao neopravdanost optužbe zbog kršenja jednog od ključnih načela britanskog ustava – načela slobode štampe. Parlament ne može donositi nikakve zakone koji ograničavaju slobodu govora ili štampe. Vlast parlamenta je ograničena, kako je Erskin istakao, pravom pojedinaca da

slobodno govore i objavljuju svoja gledišta. Nažalost, Erskin nije uspio odbraniti Pejna, porota je bila isuviše hladna i pod uticajima vlasti. Erskin je, ne samo izgubio parnicu, nego bio i otpušten iz službe Princa od Velsa.

Ovaj primjer nam jasno govori da je borba za slobodu mišljenja i izražavanja bila teška i da je često završavala neuspjehom. Međutim, uprkos nesupjesima, čak i opasnostima po vlastiti život, borci za slobodu govora su nastavili svoj put suza do konačne pobjede – slobodnih medija. Sloboda štampe je shvatana kao epska bitka pojedinaca protiv političke vlasti. Boreći se protiv državnog despotizma i ograničavanja slobode govora, branioci javnog mnjenja su kroz slobodne medije upozoravali na opasnosti koje nosi despotska vladavina, pomogli su da tiranska vladavina izađe na loš glas. Mnogi intelektualci su isticali slobodu govora i štampe kao prirodnu slobodu, na koju svaki čovjek ima pravo. Vilijem Blekston je slobodu štampe smatrao neodvojivom od prirode slobodne države. Sloboda štampe, prema Juniusu, predstavlja štit svih građanskih, političkih i vjeskih prava svakog čovjeka. Do sredine XIX vijeka, sloboda štampe, kao i mišljenja i izražavanja, činila se kao utopija. Umnogome je pomogla da se vladajućim klasama utjera strah u kosti. Skrenula je pažnju na državno ograničavanje slobode izražavanja. Podstakla je borbu za građanska prava i političku demokratiju. Pomogla je da se aktiviraju novi slojevi potčinjenih klasa i proširila je krug obespravljenih uključenih u javne poslove.

Iako je postigla mnogo na polju razvoja ljudskih sloboda, sloboda štampe u suštini nije mnogo promijenila stanje, i dalje je ostala utopija. Umjesto da širi ideje slobode, kako je isticao Vilijem Kobet, ona pretvara ljude u robove, umjesto da bude čuvar, ona je najefikasnije oružje u rukama onih koji tlače ljude. Kao i danas, i u periodu razvoja štampe, primarni cilj novina bilo je oglašavanje, koje im je donosilo najveći dio prihoda. Obaveze i prava novinara, kao neumornih tragača za istinom, gubile su na značaju prilikom susreta sa interesima vlasnika medija i krupnog kapitala. Poštovanje istine, odbrana slobode informisanja, poštovanje profesionalne tajne, privatnosti drugih lica, opiranje svakom pritisku i nametanju činili su se besmislenim u potrazi za istinom i pravdom. Na svom putu ka postizanju ideala, nezavisnosti od bilo kakvih uticaja, mediji se najčešće susreću sa opasnostima, odnosno ograničenjima, koje nameću država,

politički faktori i novac. Ovi faktori ograničenja nezavisnosti medija, plod liberalne doktrine, ističu da stvarno slobodni mediji mogu biti samo mediji u privatnom vlasništvu, oslobođeni ekonomskih pritisaka, zatim da su nezavisni mediji svojinski, finansijski i po sistemu eksterne kontrole izvan domašaja države, i na poslijetku, nezavisni su oni mediji koji su slobodni ne samo od uticaja države, već i od bilo koje političke opcije.

Uprkos svemu, rani zagovornici slobode štampe ostajali su dosljedni u nužnosti duhovnog prosvjećivanja i slobodnog izražavanja javnog mišljenja. Prema jednom od najistaknutijih teoretičara slobode, Dž. S. Milu, mnjenje koje se silom guši, može biti istinito. Takođe, postoji mogućnost da ugušeno pogrešno mnjenje vrlo često u sebi sadrži i određenu istinu. Treći razlog u korist neophodnosti slobode javnog mnjenja jeste taj da će uobičajeno mnjenje, bilo istinito ili ne, većina poštovati iz predrasuda, ne znajući mu osnovu, i naposljetku, ako se postojeće istine ne dovode u sumnju, odnosno ako se ne rapravlja o njima, doći će do opasnosti da postanu gola i prazna forma koja ne čini nikakvo dobro nego samo spriječava da se širi istinsko uvjerenje.

Rani zagovornici nezavisnosti medija, u svoj svojoj zanesenosti idealima o slobodnom izražavanju i utopijskim idejama o slobodnoj štampi, previdjeli su nekoliko činjenica koje su grubo demantovale svaku pomisao o nekontrolisanom ispoljavanju javnog mišljenja. Kao prvo, previdjeli su pojavu autocenzure, očigledno smatrajući da je spoljna, odnosno državna cenzura, jedina opasnost za slobodu javnog mnjenja. Dalje, ranomoderna predstava slobode medija pretpostavljala je da u modernim društvima svi građani mogu uzeti učešće u javnom životu pod jednakim uslovima, odnosno da će u raspravama o pitanjima od opšteg značaja svi podjednako učestvovati. Takođe, previdjela se i činjenica da se u mnogoljudnim društvima predstavnički mehanizmi na polju komunikacija ne mogu zaobići, tj. neminovno će određeni pojedinci komunicirati u ime drugih. I na kraju, postojala su različita opravdanja za slobodu štampe, pojmovi kojima su se branili i zastupali ideali slobodne štampe bili su protivrječni u filozofskom smislu. Kao osnovni problem ranomodernih teorija, izdvojio se nedovoljni pluralizam na filozofskom polju. Sloboda štampe je bila privilegovana samo za obrazovane, odobravalu su se samo vlastita mišljenja dok su se ostala osporavala.

Posmatrajući rane teorije o slobodi medija, kao i savremene, može se na kraju zaključiti, što je i istorija pokazala, da su se forme cenzure mijenjale ali ne i suština istih. Oni koji se bore za vlast uvijek se zaklinju da će ukinuti cenzuru kako bi javnost mogla slobodno da se formira, dok bi, kada bi došli na vlast, raznim normativnim izmjenama cenzuru vraćali u još gorem psihološkom obliku. Slobodno izražavanje mišljenja jedno je od najvažnijih ljudskih prava. Prema njemu svaki građanin može slobodno da govori, piše, štampa ukoliko ovu slobodu ne zloupotrebi na štetu drugih ili protivno zakonu. Masovni mediji, kao kamen temeljac slobode izražavanja, igraju ključnu ulogu u stvaranju i razvoju demokratske kulture. Oni oblikuju javno mnjenje i utiču na ponašanje ljudi. Moraju biti slobodni, pluralistički orijentisani i nezavisni. Slobodni mediji mogu se samo razvijati u slobodnim zemljama i stoga su političari obavezni obezbijediti političke i zakonske uslove u kojima će mediji djelovati nezavisno. Ovo su opšte odrednice koje definišu slobodno izražavanje i nezavisne medije sadržane u svim važnijim dokumentima koji određuju ljudske slobode kao što su Deklaracija o ljudskim pravima i pravima građanina iz 1789., zatim Univerzalna deklaracija o pravima čovjeka koju su Ujedinjene nacije usvojile 1948. godine, Evropska konvencija o ljudskim pravima iz 1950., izvještaji Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope koji se tiču ljudskih sloboda itd.

Međutim, stanje nezavisnih medija i slobode izražavanja, de jure i de facto umnogome se razlikuju. S jedne strane, tu su normativna prava o slobodama izražavanja, dok je s druge strane realnost koja govori da nezavisni mediji i nisu toliko nezavisni koliko se čini. Ekonomski pritisci, državni i politički uticaji, cenzure i autocenzura, sve su to faktori koji utiču na uređivačku politiku medija, samim tim i na sam koncept nezavisnosti medija. Za razliku od kolega iz XIX vijeka, moderni teoretičari medija nisu toliko optimistični u pogledu slobode medija. Razlog tome je možda što su se u vrijeme pojave nezavisnih medija u XIX vijeku, bilo koje ljudske slobode, samim tim i sloboda izražavanja, činile velikim napretkom u borbi protiv apsolutizma vlasti. Sama činjenica da se moglo slobodno izražavati i objavljivati svoja mišljenja u medijima, predstavljalo je neuporediv pomak u odnosu na dotadašnju medijsku tišinu. Danas je drugačija situacija. Nakon vijek i po razvoja nezavisnih medija, na i najmanji pomisao o ograničavanju slobodnog izražavanja, današnji teoretičari dižu neviđenu buku.

Međutim, ni oni nisu jedinstveni, tako da jedni prigovaraju državi, političkim institucijama i ekonomskim moćnicima, dok drugi ćute, uljuljkani privilegijama koje su im isti ti

moćnici obezbijedili očekujući od njih zauzvrat pokornost i podršku. Uzimajući u obzir sve navedeno, možemo, pomalo pesimistično, zaključiti da nezavisni mediji ne postoje! Mediji, u bilo kom periodu i na bilo kom mjestu, uvijek zavise od nekoga, bilo da je riječ o nosiocima političke ili ekonomske moći. Svaka rasprava o slobodnom izražavanju i nezavisnosti medija padaju u vodu kada se pojave određene političke ili ekonomske strukture kojima istina i slobodno mišljenje ne idu na ruku.

POLITIČARI I TAJKUNI DRŽE MEDIJE U LANCIMA

Politička angažovanost novinara u funkciji promocije određene ideologije

Novinar kao i svaki drugi čovjek ima pravo na vlastito političko opredjeljenje, ali to se ne smije odražavati na objektivnost izvještavanja. „Predizborna kampanja za Opće Izbore 2010. godine u Bosni i Hercegovini još jednom je pokazala podijeljenost javnog i medijskog prostora po teritorijalnom i etnonacionalnom principu.“⁶⁹ Ono što je bilo karakteristično za ove izbore je pristajanje pojedinih medija da rade u službi određenih političkih stranaka, a ne u službi javnosti. Primjeri u nastavku:

- *Glas Srpske* - Ovaj se dnevni list tokom septembarske kampanje u potpunosti stavio u službu vladajuće stranke (SNSD) i Milorada Dodika. (Primjer: „Građani RS najviše vjeruju Dodiku“⁷⁰)
- *Večernji list* – Ovaj list je najviše pažnje poklanjao promociji Hrvatske demokratske zajednice i kandidata za člana Predsjedništva BiH, Borjana Krišto. (Primjer: “Suradnja HDZ BiH i Evropske pučke stranke vodi BiH na čelu s Borjanom Krišto u Evropu”⁷¹)

⁶⁹ Izbori 2010 u BiH, (2010): **Kako su mediji pratili izbornu kampanju**, Media plan institut, Sarajevo, str. 53

⁷⁰ Glas Srpske, 17.9.2010.

- *Dnevni Avaz* – Ovaj list je bio glavno medijsko „oružje“ za promociju Fahrudina Radončića, ali i njegove stranke. To je uglavnom postizano blaćenjem aktuelnih bošnjačkih predstavnika u vlasti. (Primjer: "Sramna svađa, Tihic i Silajdžić najsretniji bi bili da se svi branioci nađu iza rešetaka"⁷²)

Nerijetke su situacije da određene elite finansiraju medij, a zauzvrat taj isti medij koriste za propagiranje svojih ideologija. „Mediji ponekad neće, iako imaju povod, kritikovati određeno preduzeće ili neće istražiti nešto o njemu, da bi ostvarili potencijalnu marketinšku dobit.“⁷³

U bosanskohercegovačkim medijima često svjedočimo prepucavanju određenih utjecajnih ličnosti putem medija vodeći polemiku bez kraja, u kojoj nije prioritet poštivanje istine i informiranje javnosti, nego puko blaćenje neistomišljenika. (Primjer naslova koji pokazuje negativnu orijentisanost jedne medijske kuće prema drugoj: "Iza lažne vaktije stoji sekta ahmedije: Fetva zaustavila podvalu "Oslobođenja"⁷⁴)

Mediji su izgubili kriterije koji bi trebali biti okosnica novinarske profesije, a to su objektivnost i istinitost. Najveći problem je što većina medija u BiH ne radi u službi informiranja javnosti, nego u službi obmanjivanja javnosti.

Analogno spomenutom pripadanju medija "različitim stranama" evidentno je da ljudi vjeruju onim medijima koji plasiraju ono što "pripadnici te strane" žele čuti. Uloga medija je od ključnog značaja u oblikovanju i stvaranju kritične mase, i malo je nažalost ljudi koji prepoznaju činjenicu da je riječ o izrazito opasnom oružju.

Novinari u BiH su "previše slobodni", nema odgovornosti za izgovorenu riječ i to je mnogo veći problem nego kada nema slobode medija. Poštivanje istine najvažnija je profesionalna obaveza i ona je neizostavan članak etičkih kodeksa. Da bi Bosnu i Hercegovinu smatrali demokratskom državom u kojoj djeluju mediji koji se propisno pridržavaju novinarskih kodeksa potrebno je da se propagandne aktivnosti, govor mržnje, politička angažiranost novinara

⁷¹ Večernji list, 11.9.2010.

⁷² Dnevni Avaz, 18.6.2010.

⁷³ Preuzet intervju s Radenkom Udovičićem, direktorom Media plan instituta, Media Centar, Sarajevo

⁷⁴ Dnevi Avaz, 01.8.2011.

i slično svedu na minimum. Zbog ovoga bi novinari morali imati mnogo jača udruženja, koja bi, zajedno sa pozitivnom zakonskom regulativom utjecala na profesionalnost medija.

Bosna i Hercegovina ima jako dobre zakone sa područja medija, ali oni ostaju samo „mrtvo slovo na papiru“ . Izgledaju odlično u teoriji, ali se provode vrlo nakaradno, odnosno interpretira ih svako u skladu sa svojim interesima. Isti slučaj je i s međunarodnim aktima koji su na snazi u Bosni i Hercegovini, koji nemaju iza sebe neku sankciju koja bi garantovala da ga države stvarno i poštuju. Iz spomenutog se može vrlo lahko shvatiti da ne treba unaprijediti zakone, nego ojačati mehanizme njihove primjene na cijelom teritoriju BiH. Neophodno je insistirati na izgradnji i provedbi regulatornih mehanizama bez cenzure, na primjeni međunarodnog prava i evropske prakse, te na dosljednoj primjeni domaćih zakona.

Mnogo birača ne bi glasalo za kandidate kada bi pročitali ono o čemu oni govore, ali itekako glasaju za njih na osnovu njihovog imidža koji televizija stvara, propaganda. Važno je razlikovati vlasništvo političkih partija nad elektronskim medijima od uticaja, odnosno kontrole koji partije imaju nad njima što je očigledna, širom svijeta prisutna činjenica. Kako u demokratskim političkim sistemima kontrolu nad elektronskim medijima vrše parlamenti kao vrhovna predstavnička tijela, tako političke partije imaju onoliko uticaja kolika je njihova zastupljenost u parlamentu.

Slobodni i nezavisni mediji – ideal su svakog društva. Mediji koji se mogu kontrolisati – ideal su brojnih političara, iako su rijetki spremni to i javno da priznaju.

Kada bi na Zapadu neki političar postupio poput nekadašnjeg lidera SDP-a BiH Zlatka Lagumdžije, davajući instrukcije novinaru kako bi trebao izgledati i zvučati njegov izveštaj, ne samo da bi uslijedio opšti medijski napad na političara, potom i bojkot njegovog rada, a na kraju bi bio prisiljen i dati ostavku sa političke funkcije. Na Balkanu to nije slučaj.

U socijalizmu je bilo komitetskih crvenih telefona, pokušaja, pa nažalost, i prilično uspješnih, da se zauzdaju mediji. I to nije tajna. Da li se i šta promenilo u poslednjih dvadesetak godina ili su samo metode kontrole postale sofisticiranije, a političarima se pridružili i tajkuni u

pokoravanju medija? Jesu li i novinari otporniji na razne vrste pritisaka, ili se i sami predaju i prije početka bitke za dostojanstvo profesije?

Jedan od niza medijskih skandala u BiH, jeste i skandal u kojem Zlatko Lagumdžija sugeriše uredniku FTV-a kako da radi svoj posao, pokazao je koliko je devalvirana novinarska profesija novinara u BiH. Iako se već godinama zna da određeni novinari rade po diktatu političara, te da vladajući političari kontrolišu neke medije, objavljeni zapis o uređivanju informativne emisije na javnoj televiziji, ipak je presedan.

Pravo na slobodu izražavanja regulirano je na državnom i entitetskom nivou. Iako Ustav BiH eksplicitno ne regulira pravo na slobodan pristup informacijama, Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda se direktno primjenjuje u BiH. Član 10 Europske konvencije ističe kako pravo na slobodu izražavanja uključuje slobodu mišljenja i slobodu primanja i prenošenja informacija i ideja, bez miješanja javne vlasti. Ove slobode mogu podlijegati ograničenima predviđenim zakonom koji su u interesu nacionalne sigurnosti, sprječavanju nereda ili zločina, širenja povjerljivih informacija i slično.

Član II/A2 Ustava Federacije BiH glasi: Federacija će osigurati primjenu najvišeg nivoa međunarodno priznatih prava i sloboda utvrđenih u aktima navedenim u Aneksu. Posebno:

1. *Sve osobe na teritoriji Federacije uživaju prava na:*

l) osnovne slobode: slobodu govora i štampe

Slobodni i nezavisni mediji su među najvažnijim institucijama u demokratskim društvima. Oni otkrivaju ono negativno i obavještavaju javnost o tome. Upravo zbog toga, mediji su jedni od sudionika u radu na ljudskim pravima.

Međutim ako iko vrši pritisak na medije u RS onda je to upravo Milorad Dodik, a dokaz za to je verbalni napad na vlasnika jedne od najjačih komercijalnih tv kuća u BiH, bijeljinske BN televizije, Vladu Trišića. U telefonskom razgovoru Dodik mu je prijetio nakon što je BN TV objavila informacije o njegovoj imovini. S druge strane mediji u RS-u, koji su odani vlasti plasirali su informaciju da se "iz Evrope" pokušava srušiti Dodik i time naštetiti RS-u. Novinarka lista Oslobođenje, Gordana Katana, koja je nekoliko puta pretrpjela verbalne napade od Dodika,

samo zato što radi za medij čije je sjedište u Federaciji, kaže da se radi o očiglednom strahu od gubitka vlasti. Na kriminal, korupciju, medijske pritiske pokušavaju da ukažu lideri opozicije u RS. Obratili su se i javnosti ali sa konferencije za medije u Beogradu, jer se kako tvrde u Srbiju vratila demokratija. Medijska slika kakva se stvara u RS, tvrde, je posljedica straha od narednih izbora jer je već od proteklih vidljivo da SNSD gubi ogromnu podršku koju je imao prethodnih godina.

Očigledno je da predizborne kampanje za Izbore u Bosni i Hercegovini pokazuju podijeljenost javnog i medijskog prostora po teritorijalnom i etnonacionalnom principu.

Novinar ima pravo na političko opredjeljenje ali mora biti objektivan!

Ono što je karakteristično za izbore je pristajanje pojedinih medija da rade u službi određenih političkih stranaka, a ne u službi javnosti.

Primjeri štampanih medija su:

- ❖ Dnevni list (Mostar) – U službi Martina Raguža. Bili su naklonjeni i NS Radom za boljitak, a znatno manju pažnju su pokazivali prema Borjani Krišto i Željku Komšiću.
- ❖ Večernji list (Zagreb-Mostar) – Apsolutna dominacija HDZ-a BiH.
- ❖ Oslobođenje (Sarajevo) – Sa neskrivenim nesimpatijama prema Radončiću.
- ❖ Dnevni Avaz (Sarajevo) – Žestoka kritika vlasti i promocija Saveza za bolju budućnost. Vlasnik ove najtiražnije novine Fahrudin Radončić, kontinuirano i iz broja u broj rušio je ugled vladajućih struktura jer je želio preoteti njihove glasače, a svoj medij je koristio kao najjače oružje u predizbornoj utrci. Imaju odlične političke analitičare koji znaju namirisati afere, ali su skloni pretjerivanju i preuveličavanju stvari.

Stanovnici koji žive u ruralnim dijelovima ne razumiju način funkcionisanja medija na relaciji mediji i javnost, te sve informacije koje dopiru do njih (štampa, TV, radio) smatraju istinitim.

Primjer elektronskih medija su:

- ❖ FTV - Osnovna karakteristika izvještavanja ove televizije jeste kontinuirana kritika funkcionera SNSD - a koji obnašaju najviše državne i entitetske funkcije.

- ❖ RTRS – Dominirao je vidno pozitivan uklon prema vladajućoj političkoj partiji Savezu nezavisnih socijaldemokrata (SNSD) i njenim članovima koji zauzimaju najviše državne i entitetske funkcije.
- ❖ BHT – Državni krovni emiter je među rijetkim medijima koji je u svojoj centralnoj informativnoj emisiji „BHT Vijesti“ kandidate i političke subjekte tokom kampanje pratio ravnomjerno i objektivno. Jedna od zamjerki je da se bave sporednim temama.

TRI JAVNA EMITERA POD OKRILJEM POLITIČKIH ELITA U BIH

Rat je za posljedicu imao podjelu na tri potpuno odvojena medijska sistema, među kojima, i to u najdoslovnijem značenju te riječi, nije postojalo nikakve korespondencije. S druge strane, sva tri medijska sistema su gotovo u istoj mjeri bila pod izravnim utjecajem triju vladajućih nacionalnih programa i politikâ triju vladajućih nacionalnih filozofija. Tri vladajuće nacionalne filozofije, personificirane kroz tri vladajuće političke stranke, utvrđivale su njihovu uređivačku koncepciju, žurnalistički ih profilirale, nalagale im zaokrete od tvrdih i nepopustljivih prema tolerantnijim i liberalnijim žurnalističkim rješenjima i žanrovima itd. Na kraju, tokom rata je u njima, cijelo vrijeme, iako nekada manje a nekada više izražena, dominirala i svojevrsna ratnohuškačka logika.

Zakoni o javnom RTV sistemu i servisima

Zakonski okvir kojim se regulira javno RTV⁷⁵ emitiranja čini set od četiri zakona:

1. Zakon o Javnom radio-televizijskom sistemu Bosne i Hercegovine
2. Zakona o Javnom radio-televizijskom servisu BIH na nivou Bosne I Hercegovine
3. Zakona o Javnom radio-televizijskom servisu FBiH

⁷⁵ Službeni list SRBiH, br. 19/73 i br. 28/86

4. Zakona o Javnom radio-televizijskom servisu RS na entitetskom nivou

Zakonom o Javnom RTV sistemu Bosne i Hercegovine iz 2005. godine, uspostavljen je Javni radiotelevizijski sistem u BiH. Radio-televizija BiH predstavlja Javni RTV servis Bosne i Hercegovine. Radio-televizija Federacije BiH kao Javni RTV servis Federacije BiH. Radio-televizija Republike Srpske kao Javni RTV servis.

Zakon o slobodi pristupa informacijama

Zakon o slobodi pristupa informacijama (ZOSPI) donesen je u novembru 2000.godine u Skupštini BiH. Svako fizičko ili pravno lice ima pravo pristupa informacijama. U slučaju da javni organ ne odgovori na zahtjev ili da odgovori ali da podnositelj zahtjeva nije zadovoljan ponuđenim odgovorom, moguće je podnijeti žalbu u upravnom postupku. U slučaju nezadovoljstva odlukom ovog organa, podnositelj zahtjeva ima mogućnost obraćanja sudu. Ovaj zakon nije specijalni zakon za novinare, već se odnosi na sve građane.

Zakon o zaštiti od klevete

Oba entita BiH su 2002. godine usvojili odvojene, u suštini istovjetne, zakone o zaštiti od klevete koji su ovu oblast definitivno dekriminalizirali i zakonski je izmjestili iz krivičnog zakonodavstva u domen građanskog prava, a eventualna suđenja iz krivičnog u parnički postupak. Zakonom se podstiče sloboda izražavanja do te mjere, da su zaštićena i izražavanja koja mogu uvrijediti, ogorčiti ili uznemiriti. S druge strane, zahtjeva se profesionalno ponašanje novinara, usklađeno s novinarskim kodeksom i lišeno zlih namjera.

Jedan od slučajeva je prijetnja novinaru Federalne televizije u oktobru 2007. godine, kada mu je rečeno da on i njegov urednik zaslužuju metak u čelo. Ovo je posebno ozbiljno, jer je prijetnju izrekao Vitimir Popović, tadašnji bosanskohercegovački ombudsman za ljudska prava

koji je smatrao da su kritička izvještavanja o njegovom radu doprinijela činjenici da nije ponovo izabran na tu poziciju.

Iako BiH ima zakonske principe usklađene s visokim međunarodnim standardima, ne treba zaboraviti da se veliki stepen sloboda koje su novinari osvojili u poslijeratnom bosanskohercegovačkom društvu u velikoj mjeri oslanja na prisustvo međunarodne zajednice u BiH koja ima instrumente da umanja ili u potpunosti eliminira političke pritiske. Najvažnije prepreke slobodnom radu medija su politička zavisnost, opća politička klima u zemlji, finansijska zavisnost. U odnosu na prethodna istraživanja, došlo je do značajnog povećanja procenta onih koji misle da je najvažnija prepreka slobodnom radu medija – politička zavisnost, i to nešto više u Republici Srpskoj u odnosu na Federaciju BiH.

Kada govorimo o općoj političkoj klimi u zemlji primjetan je značajan porast onih u odnosu na prethodna istraživanja i to i na nivou FBiH i Republike Srpske.⁷⁶ Daleko najveći broj ispitanika smatra kako političke stranke i političari općenito imaju najveći uticaj na rad medija, znatno viši od OHR-a i međunarodne zajednice, te vlasnika i urednika medija 6,6 odsto. Čini se da je ipak u proteklih godinu dana došlo do blagog porasta procenta onih koji smatraju da političke stranke i političari općenito imaju najveći uticaj na rad medija. Daleko najveći broj ispitanika smatra da su političke stranke i političari općenito najveći kršitelji novinarskih prava i medijskih sloboda u BiH. U tom smislu ne postoje značajne razlike u percepciji građana F BiH i Republike Srpske. Međutim, u periodu od godinu dana je došlo do blagog porasta procenta onih, u RS-u, koji smatraju da su političke stranke i političari općenito najveći kršitelji novinarskih prava i medijskih sloboda u BiH, dok je u FBiH došlo do blagog pada istog.

⁷⁶ Istraživanja Prism Reserch Za FES i BH novinare (2011.)

GOVOR MRŽNJE U MEDIJIMA

Često se smatra da su mediji ili medijski uposlenici odgovorni za govor mržnje samo u slučaju kada ga sami direktno koriste. Naime, njihova odgovornost je gotovo jednaka u slučajevima kada prenose nečiji govor mržnje na način da doprinose širenju takvog govora. To, naravno, ne znači da ne mogu da izveštavaju o govoru mržnje kao postojećem društvenom fenomenu. Štaviše, upravo imajući u vidu značaj teme za javnost, opšte je prihvaćeno da mediji imaju obavezu da o govoru mržnje kao prisutnoj pojavi u društvu informišu javnost.

Da li će neki mediji biti odgovoran zato što je prenio nečiji govor koji poziva na nacionalnu mržnju ili netrpeljivost zavisit će od okolnosti slučaja. To ne znači da će novinar ili urednik uvijek imati sumnju u pogledu svoje odgovornosti. Takva nesigurnost mogla bi samo da proizvede autocenzuru i izbjegavanje medija da se bave slučajevima raspirivanja nacionalne ili druge mržnje kao temama značajnim za širu ili užu društvenu zajednicu. Svako ograničavanje slobode izražavanja mora da bude predviđeno zakonom u cilju zaštite pretežnijeg interesa i samo u mjeri koja je proporcionalna zaštiti tog interesa.

Prema jasnim principima sadržanim u Preporuci o govoru mržnje iz 1997. godine⁷⁷ Komiteta ministara Savjeta Evrope, sve države bi trebalo da sankcionišu govor mržnje u svojim zakonodavstvima, ali na način koji ne dozvoljava arbitrarnost. Prema ovim preporukama, države treba da osiguraju da njihovi zakoni ne ograničavaju slobodu izražavanja kao jednu od fundamentalnih sloboda u demokratskom društvu i treba da obezbijede nezavisnu sudsku kontrolu u slučajevima govora mržnje.

Istovremeno, Preporuka ističe potrebu i pravo javnosti da primi informacije i ideje kojima se iznose, analiziraju ili objašnjavaju specifične okolnosti govora mržnje. Nacionalni zakoni i praksa treba da razlikuju odgovornost lica koja koriste govor mržnje od odgovornosti medija koji učestvuju u širenju takvih ideja kao djela svoje misije da javnosti iznose informacije i ideje od javnog interesa.

⁷⁷<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=568168&SecMode=1&DocId=582600&Usage=2>

Organizacija Article 19 (nevladina organizacija koja se više od tri decenije bavi slobodom izražavanja) u svom izvještaju iz 2005. godine bilježi porast nacionalnih zakona kojima se inkriminiše govor mržnje. Međutim, nakon napada na Sjedinjene Američke Države 11. septembra 2001. godine, veliki broj zemalja usvojio je restriktivnije zakone o govoru mržnje koji mogu negativno da utiču na legitimno uživanje prava na slobodu izražavanja.

Savjet Evrope objavio je 2009. godine Priručnik o govoru mržnje i praksi Evropskog suda za ljudska prava. Ovaj priručnik, iako nije namenjen samo medijima, može pomoći novinarima i urednicima u izveštavanju čija je tema govor mržnje.

Kako bi izbegli odgovornost za prenošenje govora mržnje, mediji treba da posvete dužnu pažnju svom izvještavanju prije objavljivanja teksta ili emitovanja priloga. Važno je napomenuti da Evropski sud za ljudska prava donekle različito tretira štampane i radiodifuzne medije jer televizija ima jači uticaj na publiku u odnosu na štampu. Prije svega, bitna je namjera. Ključno pitanje je da li mediji žele da upotrebljavaju govor mržnje. Ukoliko je odgovor potvrđan, onda su sva pravila profesionalnog izvještavanja o govoru mržnje ili netrpeljivosti između određenih grupa nevažna. U tom slučaju mediji zloupotrebljavaju svoja prava i slobode, a takav rad ne zavređuje zaštitu ni pred nacionalnim ni pred Evropskim sudom. Dalje, posmatra se sadržaj teksta ili priloga. Politički diskurs, odnosno teme od javnog značaja uvijek uživaju veći stepen zaštite od umjetničkog izražavanja. Razlog za različiti stepen zaštite jeste demokratski potencijal slobode izražavanja i istovremena zaštita govornika i publike. To, naravno, ne znači da je govor mržnje u političkim tekstovima dozvoljen, već da će sud, barem Evropski sud za ljudska prava, posebno uzeti u obzir sadržinu. Ukoliko je političar taj koji koristi govor mržnje, mediji imaju dužnost da informišu javnost, ali na način da ovakav govor osude. U suprotnom, vjerodostojno prenošenje govora može se smatrati kao pomaganje u širenju rasističkih ili ksenofobičnih ideja.

Na kraju, važno je istaći da je samo izvještavanje o nečijoj nacionalnoj pripadnosti ili seksualnoj opredjeljenosti, a posebno o vjerskoj opredjeljenosti, veoma osjetljivo. Tako, ukoliko se izvještava o nekom krivičnom djelu, nije etički referisati na nacionalnu pripadnost ili vjeru, ukoliko ta pripadnost nije od važnosti za krivično djelo. Gotovo svi kodeksi sadrže principe koji ne preporučuju izvještavanje o nečijim svojstvima ukoliko ta svojstva nisu značajna za slučaj.

Kako je, na primjer, navedeno u Kodeksu časti BH novinara : *“Novinari moraju izbjegavati objavljivanje detalja i pežorativne kvalifikacije o rasi, boji kože, vjeri, spolu ili seksualnoj orijentaciji, kao i o bilo kojoj fizičkoj ili mentalnoj manjkavosti ili bolesti ukoliko to nije relevantno za javni interes”*.⁷⁸

KAZNE ZA GOVOR MRŽNJE U MEDIJIMA

U skladu sa Zakonom o komunikacijama, Regulatorna agencija za komunikacije je ovlaštena da primjenjuje izvršne mjere srazmjerno prekršajima, koje se kreću od upozorenja preko novčanih kazni do oduzimanja dozvole. Na osnovu člana 49. Zakona o komunikacijama BiH⁷⁹ (Zakon), Agencija je nadležna za vođenje postupaka kojima se utvrđuje da li je u određenom slučaju korisnik dozvole pričinio povredu (kršenje) Zakona, podzakonskih propisa Agencije ili uslova izdatih dozvola. Nadalje, na osnovu člana 40. stav 1. Zakona i člana 16. Zakona o upravi⁸⁰, Agencija je usvojila „Pravilnik o postupku rješavanja kršenja uslova dozvola i propisa Regulatorne agencije za komunikacije⁸¹“. Pravilnikom su uspostavljene interne procedure za postupanje Agencije u rješavanju predmeta koji se tiču povreda uslova izdatih dozvola, kodeksa, pravila, odluka i drugih akata Agencije, kao i Zakona.

U skladu s obavezom iz člana 46. stav 3. tačka d) Zakona, Agencija je izradila dokument „Pregled povreda i odgovarajućih kazni koje izriče Regulatorna agencija za komunikacije“⁸² koji je usvojilo Vijeća ministara, a na osnovu kojeg se vrši određivanje novčanih kazni za ustanovljena kršenja pravila i kodeksa.

⁷⁸ http://www.bhnovinari.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=362&Itemid=223&lang=bs

⁷⁹ „Službeni glasnik BiH“, br. 31/03, 75/06, 32/10 i 98/12.

⁸⁰ „Službeni glasnik BiH“, broj 32/02

⁸¹ „Službeni glasnik BiH“, broj 18/05.

⁸² „Službeni glasnik BiH“, broj 35/09.

Stvarnost u BiH je takva da političari pokušavaju utjecati na medije i vršiti pritisak na uredništvo i zajedničke strategije za budućnost su obično vrlo malo predstavljene u političkom i u medijskom diskursu. Na drugoj strani mediji doživljavaju ekonomsku krizu i tako su laka žrtva manipulacije u cilju da se održe na tržištu, postaju sve više zavisni promovirajući jednostrano izvještavanje. U svakom slučaju mediji i politika nikada ne bi trebali biti zavisni jedno od drugog radeći u svom interesu i zloupotrebjavajući svoje funkcije. Umjesto toga i jedno i drugo trebaju prihvatiti obaveze koje imaju prema javnosti, mediji za javni interes i političari za javnu odgovornost koju imaju ne samo za jednu grupu već sve građane BiH.

NOVINARI U HAAGU?!

U trenutku kada, prema pouzdanim saznanjima, Tužilaštvo za ratne zločine veoma ozbiljno radi na krivičnoj prijavi Nezavisnog udruženja novinara Srbije protiv N. N. novinara zbog ratnohuškačke propagande, jedna od perjanica takvog oblika novinarstva iz Miloševićevih ratnih devedesetih Milijana Baletić odlukom suda vratila se na svoju matičnu Radio-televiziju Vojvodine sa autorskom emisijom. Tim povodom oštro su protestovala pojedina novinarska udruženja i nevladine organizacije, ocjenjujući da je njeno pojavljivanje na javnom servisu skandalozno i da predstavlja dokaz daljeg urušavanja ugleda novinarske profesije i osnovnih moralnih načela. Simboli govora mržnje, ratnohuškačkog novinarstva, nacionalističke ideologije i nepoštovanja osnovnih etičkih standarda, sudeći po najsvježijem primjeru, nisu otišli iz javnosti sa vremenom koje su promovisali. Neki od njih vraćaju se u velikom stilu, sa odštetom i mogućnostima da tuže one koji su ih pomjerali sa novinarskih funkcija. Predsjednik Nezavisnog udruženja novinara Srbije Vukašin Obradović kaže da je njena emisija drastična posljedica odustajanja od ilustracije, šamar profesiji i svima koji su se novinarstvom bavili časno u vrijeme Miloševića. *“Milijana Baletić je samo najekstremniji primer u ovom trenutku, ali mislim da postoje mnogi ljudi koji su se ogrešili o novinarsku profesiju tokom devedesetih, a i dalje rade u medijima bez ikakvih sankcija”*, kaže Obradović. Danas u Srbiji novinari zauzimaju visoke funkcije, čak, i u Vladi Srbije zauzimaju ljudi koji su bili glasnogovornici Miloševićeve politike.

NUNS je sredinom 2009. godine podnio prijavu protiv N. N. novinara zbog podsticanja na genocid i ratne zločine od 1991. do 1999. Uz prijavu, tužilaštvu je dostavljeno i nekoliko priloga u kojima se navode imena desetak novinara elektronskih i štampanih medija sa citatima iz njihovih tekstova ili nastupa na televiziji. Među njima je ime i Milijane Baletić. Ona će ostati upamćena po tome što je lansirala vijest da se iz Subotice, kroz kanale Katoličke crkve, iz Hrvatske prebacuju zenge i pripadnici HVO na liječenje u Mađarsku. To je samo jedan od primjera koji se mogu navesti kako bi mogli ilustrirati inkriminaciju.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Tema rada predstavlja ulogu medija u ratu u Bosni i Hercegovini za vrijeme ratnih sukoba od 1992. do 1995. godine. Naše istraživanje ispituje utjecaj medija na ratne sukobe, odnosno njihov glavni učinak u sukobima od 1992. do 1995. godine.

Klasični mediji (štampa, radio i televizija) bili su jedni od krivaca za ratne sukobe u Bosni i Hercegovini i nisu poštivali etičke standarde novinarstva, kao ni zakone same države Bosne i Hercegovine.

Istraživanje je pokazalo ogroman uticaj medija na konzumente, posebno na manje informacijsko-komunikacijski pismen sloj stanovništva koji vjeruje samo " svojoj radio-televiziji, svojim novinama, svojim portalima i svojim novinarima ". Vladajuće strukture veoma vješto njima manipulišu, naročito na matrici nacionalne ugroženosti od drugog i drugačijeg. Mudar čovjek će bar baciti pogled i oslušnuti i drugačije stavove te na osnovu toga stvarati zaključke. Kao što će profesionalan novinar za objektivn stav tražiti dva ili više mišljenja a ne koristiti samo jedno. Tako neće upasti u zamku opasne jednostranosti i pristrasnosti. Ratno novinarstvo kod nas je očit primjer za to. Ako dočekamo sankcije za " riječ kao oružje " možemo se i nadati kakvom-takvom ozdravljenju društva i pojedinaca.

Analizirali smo ratnohuškačke novinare u ratnim sukobima od 1992. do 1995. godine. Prisjetili smo se Milijane Baletić, Smiljka Šagolja, Riste Đoge i ostalih. Naslovom istinom do slobode naglasili smo rad naših eminentnih novinara na bosanskohercegovačkom području Senada Hadžifejzovića, Azre Sipović-Dubinji i ostalih.

Iako je rat u Bosni i Hercegovini okončan prije 26 godina, rat se i danas nastavlja drugim sredstvima - medijima, koji su pod uticajem političkih stranaka, koji vode pravi rat zanemarujući sve etičke standard, dok su u pozadini etničke podjele. Rezultat toga je skoro svakodnevno obračunavanje sa političkim neistomišljenicima upravo preko javnih emitera.

Davno je neko rekao " Ubi me prejaka riječ". Ratna propaganda, jezik mržnje, poluistine već su dokazano oružje koje je stvaralo plodno tlo za iniciranje sukoba i njihovo održavanje. Gebelsove metode omogućile su Hitleru u Drugom svjetskom ratu da okupira ogromnu teritoriju i ubije milione ljudi. Po toj matrici krenula je i ratna mašinerija iz Beograda devedesetih godina prošlog vijeka. Programiranim i lažiranim tvrdnjama o ugroženosti srpskog naroda pojedini mediji i novinari stavili su se u funkciju rata i navodnog očuvanja integriteta bivše zajedničke države Jugoslavije.

Samo u BiH je zbog želje njenih građana da žive u svojoj suverenoj državi ubijeno preko 100.000,00 ljudi, raseljeno je iz svojih domova oko 1,5 milion i sada su na svim meridijanima svijeta. Mediji i novinari su u tom zločinu imali ogromnu ulogu. Počeli su rat koji i sada na neki način traje. Istina o agresiji nije priznata i pored zvaničnih sudskih presuda Haškog tribunala, čak se i dalje negira presuda za genocid u Srebrenici. Vladajuća politička elita kako tada u ratu, tako i sada manipuliše lakovjernim masama nacionalnim tenzijama i čini se da je spremna gurnuti svoj, ali i druge nacionalne grupe u sukob sa neizvjesnim ishodom, kako bi prikrla ratno profiterstvo, poratne krađe, korupciju i vlastite greške. Na to upozoravaju rijetki hrabri profesionalni analitičari, mediji i novinari. A prejaka riječ s početka ovog zaključka može biti i ljekovita, pomirljiva, katarzična...Sve dok ne dobije suštinsku funkciju čekat ćemo i osluškovati njeno djelovanje. I ovaj rad skreće pažnju na to. Nadam se u dobrom i zdravom smjeru!

O javnom interesu, više niko ne brine, a uzrok takve medijske situacije u BiH je upravo nesređena društveno politička zbilja koja se reflektuje na medije. Mediji su slika BH društva. Posljedice političke i ratne propagande, medijskog nacionalizma i ratno huškačkog novinarstva i dalje su itekako vidljive.

U nastavku, istraživanje potvrđuje i pomoćne hipoteze:

- *Novinari su imali utjecaj na poticanje sukoba među narodima u bivšoj Jugoslaviji.*

S malih ekrana, novina, i radio-talasa publika je godinama zasipana slikama i riječima mržnje, straha i destrukcije. Prednost je imala informacija koja je mogla izazvati mržnju, a sama mogućnost da se metode medija jasno identifikuju, dokaz je da je politička propaganda bila pažljivo smišljena i organizirana.

- *Sudovi nisu uspostavljeni i nisu organizovani adekvatni sudski procesi za utvrđivanje od novinarske i medijske odgovornosti.*

Dugogodišnji ombudsmen za medije, danas učesnik niza projekata koji podrazumijevaju analizu medijskog stanja u BiH, Mehmed Halilović kaže kako BiH ima zakonsku regulativu, ali se ona ne provodi.

„I ovo što imamo i što je uglavnom predviđeno u krivičnim zakonima moglo bi biti dovoljno da institucije države djeluju na vrijeme. Međutim, ni to se ne primjenjuje i mi nemamo gotovo nijedan slučaj presuda nakon rata za govor mržnje“, ističe Halilović.

Savjet za štampu uporište ima u medijaciji sporova, a korektivni lijekovi su: pravo na odgovor, ispravku, demanti, izvinjenje i sl. Međutim, medij u sporu se ne može prisiliti na objavljivanje pobrojanih lijekova. I to je ključni problem naše samoregulacije: odsustvo etičnosti i morala, ili ukratko – neprofesionalizam. Ako samoregulacija zakaže, a ovdje, nažalost, gotovo u pravilu zakazuje, onda se strana u sporu obraća sudu. U uslovima pravne i uređene države, prednost rada samoregulatornih tijela bila bi njihova brzina i efikasnost u odnosu na rad sudova, plus besplatna medijacija.

- *Mediji i novinari su uticali na ponašanje publike u Bosni i Hercegovini za vrijeme ratnih sukoba od 1992. do 1995. godine.*

Uloga medija je od ključnog značaja u oblikovanju i stvaranju kritične mase, i malo je nažalost ljudi koji prepoznaju činjenicu da je riječ o izrazito opasnom oružju. Stoga, čitanje između redova glavu čuva! BiH ima najbolje zakone sa područja medija, ali oni ostaju samo mrtvo slovo na papiru. Izgledaju odlično u teoriji (naprimjer Zakon o kleveti), ali se provode vrlo nakaradno, odnosno interpretira ih svako u skladu sa svojim interesima. Deklaracije i konvencije vezane za medije nisu obavezujuće, ne postoje sankcije. Previše slobode gore je od manjka slobode novinara! Neophodno je insistirati na izgradnji i provedbi regulatornih mehanizama bez cenzure. Potrebno je insistirati na primjeni međunarodnog prava i evropske prakse, ali i na dosljednoj primjeni domaćih zakona. Potrebno je jačanje uloge Vijeća za štampu i očuvanje nezavisnosti RAK-a kako bi punim kapacitetom mogli obavljati svoj posao. Najveći

problem je što većina medija u BiH ne radi u službi informiranja javnosti, nego u službi obmanjivanja javnosti. Etika i profesionalizam morali bi biti željezni stupovi modernog novinarstva. Bez toga upitna je i sama uloga medija u kreiranju naše zajedničke budućnosti.

- *Mediji se nalaze pod kontrolom vlasti u Bosni i Hercegovini i nisu ograničeni geografskim niti bilo kojim ograničenjima.*

Neki mediji i danas trebaju potpuni zaokret da bi se uvriježeno mišljenje o medijima koji friziraju informacije i podupiru političke elite promijenilo. Jedini način za to je poštivanje zakona koji zabranjuju jezik i govor mržnje. Za ovo su potrebne korjenite društvene promjene i konkretnija separacija medija od politike.

- *Mediji nastavljaju političko i etničko sukobljavanje u Bosni i Hercegovini u savremenim okolnostima.*

Vulgarni nacionalizam i šovinizam pretvoreni su u medijski žanr koji je izvršio ogroman uticaj na neobrazovani sloj stanovništva koji je na našim prostorima bio i ostao najbrojniji. Danas se nije mnogo toga promijenilo, jer su mediji postali sredstvo širenja nihilizma i moći koja svoju samosvijest nalazi upravo u demonstraciji vlastite nedodirljivosti. Samo su načini postali sofisticiraniji. Na žalost, mediji se danas temelje prvenstveno na profitu, odgovornost za stanje nacije je gotovo zanemariva.

Uvidom u sadržaje i način prezentacije određenih tema i događanja, kao i odvrćanja pažnje javnosti s ključnih pitanja, ne možemo reći da se radi o dobronamjernosti informiranja već čistoj manipulaciji. I tu ponovno dolazimo na početak priče o prvotnoj namjeni medija, koja je u onom trenutku, kada je potpala pod službu čovjeka postala oružje u rukama moćnika s rijetkom poštenom namjerom.

Kao što znamo, svaki medij je tvornica koja proizvodi vijesti, i kao i svaka tvornica, mediji žive od prodanih proizvoda. U ovom slučaju ti proizvodi su upravo vijesti. Vijesti omogućavaju medijima probitak na tržištu. Mediji koji ne uspiju doći do potrebnih informacija ponekad u nedostatku vremena i izvora informacija gube svoj kredibilitet i njihovi konzumenti pronalaze neki novi medij koji će ispuniti njihovu potrebu za informacijama. Ili mediji posežu za metodama koje su daleko od novinarske etike, no donose profit. Toga smo sve češće i sami

svjedoci. No, za Regulatornu agenciju za komunikacije pojam govora mržnje definisan je drugačije nego što ga definišu oni koji šalju prigovore.

„U društvu kakvo je naše postala je praksa da se svaka kritika ili neprimjeren jezik, vulgaran, provokativan, pa i kritičan ton određenih priloga predstavlja kao govor mržnje, što svakako nimalo ne pogoduje stvaranju pozitivnije političke klime. Agencija primjenjuje odgovarajući pristup u rješavanju ovih slučajeva, baziran na okvirima postavljenim u regulativi. Ovdje se posebno naglašava distinkcija između slučajeva kada mediji prenose informacije ili izjave javnih dužnosnika koje su potencijalno sporne i slučajeva kada sami mediji podstiču sadržaj koji može biti okarakterisan kao govor mržnje, a takvih slučajeva u protekloj godini u BiH nije bilo“⁸³

Uvjerenja smo da svaki pojedinac, zajednica, nevladine organizacije, civilne organizacije, političari i mediji imaju moć da uskoče u plodan dijalog i promijene neka gledišta. Engleski filozof Francis Bacon je rekao: Znanje je moć.

Trenutno sve izgleda vrlo tamno ali moramo raditi na pozitivnim stvarima i upoznavati ljude s njima. Dobro informirano civilno društvo uvijek može kreirati nove načine pristupa za rješenja koji su u javnom interesu. U tom smislu također je vrlo bitno uspostaviti prikladan dijalog i komunikaciju među političarima i medijima bez zavisnosti već baziranu na činjenicama i podacima kao i kulturi dijaloga i toleranciji. Njemačka vlada podržava projekte kao što je medijska škola etike u cilju da podrži BiH u ojačavanju civilnog društva i procesa medijske samoregulacije sa značajnim doprinosima te je od oktobra 2011. produžila svoju misiju za slijedeće dvije godine u Vijeću za štampu BiH. Nadam se i uvjerenja smo da uspješno možemo dalje nastaviti sa svojim zajedničkim radom.

Podsjetimo da se Bosna i Hercegovina od 179 zemalja po indeksu medijskih sloboda našla na 58. mjestu, a taj podatak navodi se u najnovijem izvještaju organizacije “Reporter bez granica”. Prema navodima iz izvještaja, ekonomska kriza je povećala probleme sa kojima se suočavaju mediji na Balkanu i doprinijela je njihovom korištenju za privatne ili kriminalne interese, nelojalnoj konkurenci i autocenzuri sve većeg broja novinara.

⁸³ Amela Odošić, šefica odjela za medije RAK-a, intervju preuzet sa portala Media Centra Sarajevo

Novinarstvo je poziv koji je neprekidno pred očima i sudom javnosti, pogreške nigdje nisu tako očite i lako vidljive kao u novinarstvu. Kredibilitet novinara teško se gradi, a vrlo lako razgrađuje. Pero je stotinu puta moćnije od mača i stoga agresija perom za rezultat ima veoma negativne i dalekosežne posljedice, a u velikom broju slučajeva rezultira i stvarnom agresijom.

POPIS KORIŠTENE LITERATURE I DRUGIH IZVORA

KNJIGE:

1. Barlett, F.C (1940): **Political propaganda**, Univ. Press, Macmillan
2. Chomsky, N. (2002): **Mediji, propaganda, sistem**, Čvorak, Zagreb,
3. Chomsky, N. (2004): **Propaganda i javno mnijenje**, Novi Sad,
4. Čekić, S. (2004): **Agresija na republiku Bosnu i Hercegovinu: planiranje, priprema, izvođenje**, Sarajevo
5. Čengić – Fejzić, F. (2009): **Medijska kultura u Bosni i Hercegovini**, Connectum, Sarajevo
6. Dej, L. A. (2004): **Etika u medijima – primeri i kontroverze**, Media Centar, Beograd
7. Džajls, D. (2011): **Psihologija medija**, Clio, Beograd
8. Džihana A., Jusić T. (2008)
9. Filipović, M., Duraković, N. (2002): **Tragedija Bosne**, L.K.C. Valter, Sarajevo
10. Hadžifejzović, Senad (2002): **Rat uživo: ratni televizijski dnevnik**, Mladinska knjiga, Sarajevo
11. Izbori 2010 u BiH, **Kako su mediji pratili izbornu kampanju**, Media plan, Sarajevo
12. Kelner, D. (2004): **Medijska kultura**, Clio, Beograd
13. Knežević, V. (2006): **Spin doktori – medijski manipulatori**, Littera, Banja Luka
14. Kornić, D. (1999): **Etika informisanja**, Clio, Beograd,
15. Lalić, L. (1995): **Pravo na sliku i reč protiv censure i zloupotrebe medija**, Arhitekta, Vukovar
16. Mazowieckie, T. (1994): **Specijalni izvještaj o medijima - komisija za ljudska prava**
17. Mammou, Y (1991): **C'est la faute aux medias, Essai sur la fabrication de l'information**, Payot, Paris
18. Mathien, M. (1995) **Que sais-je?**, Les journalistes, Paris
19. Meyer, T. (2003): **Mediokracija – medijska kolonizacija politike**, FPZ, Zagreb,
20. Moseley, A (2002): **A A Philosophy of War** Algora Publishing, New York
21. Mihailović, V. (1989): **Propaganda i rat**, Beograd
22. Milutinović, M. (2003): **Medijske manipulacije**, Beograd,
23. Mujagić, N (2010): **Tihi govor Bosne**, Sarajevo
24. Nuhić, M (1974): **Riječ – slika, zločin**, Press centar ARBiH, Sarajevo
25. Omerović, S. (2003): **Bolna rekonstrukcija javnog TV servisa**, Mediacentar, Sarajevo
26. Plevnik, D. (2003): **Praksa etičkog novinarstva**, Massmedia, Zagreb
27. Remondino, E. (2002): **Televizija ide u rat**, Clio, Beograd
28. Rummel, R.J. (2001): **Shvatanje konflikta i rata** (Društvo, politika i konflikt), FPN, Sarajevo
29. Smith (1998): **Nacionalni identitet**, Beograd,
30. Spahić, B. (1987): **Kontraverze propagandnog djelovanja**, Sarajevo,
31. Spahić, B. (1990): **Biti propagandist**, Sarajevo,

36. Spahić, B. , (2001): **Nacionalni antimarketing ex –yu i bh naroda**, Vijeće Kongresa
37. bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo
38. Street, J. (2003): **Masovni mediji, politika i demokracija**, FPZ, Politička misao
39. Supek, R. (2007): **Društvene predrasude**, Beograd
40. Šaćić, N. (2004): **Politička de/re socijalizacija i mediji**, Internews, Sarajevo
41. Šipka, M. (2005): **Kultura govora**, Sarajevo,
42. Šljivo Grbo, A. (2009): **Mediji i demokratizacija društva**, Sarajevo,
43. Šljivo Grbo, A. (2016): **Etika javne riječi**, Fakultet političkih nauka, Sarajevo,
44. Tadić, D. (2006): **Moć govora**, Beograd
45. Termiz, Dž., Arežina, V. Miloslavljević, S (2010): **Analitika medija**, Media plan institut
46. Tompson, M. (2000): **Proizvodnja rata: Mediji u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i**
47. **Hercegovini**, Medija centar, Beograd
48. Tucaković, Š (1999): **Historija komuniciranja**, Sarajevo
49. Tucaković, Š. (1999): **Propagandno komuniciranje**, Sarajevo
50. Tucaković, Š. (2003): **Partizanski mediji i propaganda**, Sarajevo
51. Tucaković, Š. (2006): **Historija novinarstva i medija u BiH**, Sarajevo
52. Udovičić, R. (2012): **Vjerodostojnost medija: teorijske i praktične dileme**, Media Plan
53. Institut, Sarajevo
54. Vajzović, H. (2008): **Jezik i nacionalni identiteti**, FPN, Sarajevo
55. Veljanovski, R. (2005): **Javni RTV servis u službi građana**, Clio, Beograd
56. Voćkić-Avdagić, J. (1997): **Razvoj komunikacijskih procesa i sistema i**
57. **bosanskohercegovačko, društvo i država**, FPN, Sarajevo
58. Vuksanović, D. (2006): **Deontologija medija**, Clio, Beograd
59. Wisser, R. (1998): **Odgovornost u mijeni vremena**, Sarajevo
60. Zgodić, E. (1997): **Kult suvereniteta**, FEB, Sarajevo

DOKTORSKI RADOVI:

1. Praskač – Salčin, Irena, (2018): Doktorski rad: **Razvoj elektronskih medija u Bosni i Hercegovini nakon drugog svjetskog rata**, Fakultet političkih nauka, Sarajevo

INTERNET IZVORI:

1. <http://www.bhnovinari.ba>
2. <https://www.google.com>
3. <https://www.mediacentar.ba>
4. <https://www.youtube.com>
5. <https://wcd.coe.int/com>

ŠTAMPANI MEDIJI:

1. Dani, 24.01.2013
2. Dnevni Avaz, 18.06.2010, 01.08.2011
3. Glas Srpske, 17.09.2010
4. Kurir, 13.12.2011
5. Reuters, 20.11.1991
6. Službeni list SRBiH, br. 19/73 i br. 28/86
7. Službeni glasnik, br. 31/03, 32/10, 98/12, 32/02, 18/05, 35/09
8. Večernji list, 11.09.2010

RJEČNICI, ENCIKLOPEDIJE I PRIRUČNICI:

1. Lavić, S. (2014): **Leksikon socioloških pojmova, Fakultet političkih nauka, Sarajevo**
2. Le Nouveau Petit Robert, (1993): **Riječnik francuskog jezika, Pariz**
3. Tucaković, Š. (2006): **Leksikon mass medija, Sarajevo**

INTERVJUI, ANKETE, ISTRAŽIVANJA I PREDAVANJA:

1. Anketa sa 50 ispitanika, Sarajevo, Banja Luka i Mostar
2. Intervju sa Azra Sipović-Dubinji novinar/urednik i šef informativnog deska FBiH
3. Intervju sa Amnom Popovac, nekadašnjom direktoricom Radija 8 Mostar
4. Istraživanja Prism Reserch Za FES i BH novinare
5. Izvještaj Međunarodne komisije za Balkan 1997. godine
6. Udovičić, R. (2011): Tema: Sloboda i odgovornost medija u BiH, Media Centar, Sarajevo, predavanje

ZAKONI:

1. Izborni zakon BiH
2. Kantonalni propisi
3. Kodeks o komercijalnim komunikacijama Regulatorne agencije za komunikacije
4. Zakoni Republike Bosne i Hercegovine
5. Zakoni Republike Bosne i Hercegovine (1992. – 1995.)
6. Zakon o osnovama javnog radio-televizijskog sistema i o javnom radio-televizijskom servisu Bosne i Hercegovine
7. Zakoni Narodne Republike BiH I Socijalističke Republike BiH (1946. – 1992.)

Rad sadržava: 10 slika i 1 tabelu.

SKRAĆENICE:

BHRT – Bosanskohercegovačka radio-televizija, Javni RTV servis BiH
BiH – Bosna i Hercegovina
CNN – Cable News Network
FACE TV – Face televizija
F BiH – Federacija Bosne i Hercegovine
FTV – Federalna televizija
HDZ – Hrvatska demokratska zajednica
HRT – Hrvatska radio - televizija
HVO – Hrvatsko vijeće obrane
JS BiH – Javni radio-televizijski servis
J RTV S BiH – Javni radio – televizijski sistem/servis Bosne i Hercegovine
J RTV S FBiH – Javni radio – televizijski servis Federacije BiH
J RTV S RS – Javni radio – televizijski servis Republike Srpske
JNA – Jugoslovenska narodna armija
JP RTSA – Javno preduzeće Radio - televizija Sarajevo
JRT – Jugoslovenska radio – televizija
KPJ – Komunistička partija Jugoslavije
KM – Konvertibilna marka
NUNS – Nezavisno udruženje novinara Srbije
OHR – Ured Visokog predstavnika
OSCE – Organizacija za europsku sigurnost i saradnju
PR – Public relations
R BiH – Republika Bosna i Hercegovina
RAK – Regulatorna agencija za komunikacije
RS – Republika Srpska
RTRS – Radio – televizija Republike Srpske, Javni servis RTV Republike Srpske
RTV – Radio – televizija
RTV BiH – Radio – televizija Bosne i Hercegovine
RTV F BiH – Radio – televizija Federacije Bosne i Hercegovine, Javni RTV servis F BiH
RTV H – Radio – televizija Hrvatske
SAD – Sjedinjene Američke Države
SBB – Stranka Saveza za bolju budućnost Bosne i Hercegovine
SDA – Stranka sdemokratske akcije
SDP – Socijaldemokratska partija
SDS – Srpska demokratska stranka
SNSD – Stranka sprske demokratske akcije
SFRJ – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SKJ – Savez komunista Jugoslavije
SRNA – Srpska novinska agencija
SRT – Srpska radio - televizija
TV – Televizija
TV BN – Televizija Bijeljina
TV BiH – Televizija Bosne i Hercegovine
TVSA – Televizija Sarajevo
ZOSPI – Zakon o slobodi pristupa informacijama

Naziv odsjeka i/ili katedre: KOMUNIKOLOGIJA, POSLOVNO KOMUNICIRANJE

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADA

Ime i prezime:	Nina Smajić
Naslov rada:	Uloga medija u ratu
Vrsta rada:	Završni magistarski rad
Broj stranica:	81

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Potpis
